

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustav Friman

Massmediala offentliggöranden
av namn, bild eller andra
identifierande uppgifter om
misstänkta och dömda personer

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Professor Per Ole Träskman

Straffrätt

Vårterminen 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 "Att kalla en tjuv för tjuv"	6
1.2 Syfte och problemformulering	7
1.3 Metod och material	7
1.4 Disposition och avgränsningar	8
1.5 Ämnesintroducerande bakgrund	9
2 HISTORIK	11
3 TRYCK- OCH YTTRANDEFRIHET	14
3.1 Allmänt	14
3.2 Medierna och TF	14
3.3 Tryckfrihetsbrott	16
4 PUBLICERING OCH STRAFFIDEOLOGIerna	21
4.1 Rättshistorisk bakgrund	21
4.2 Allmänt om straffideologier och särskilt om inställningen till namnpublicering	22
5 KRIMINALJOURNALISTIK	26
5.1 Kriminaljournalistikens tematiska fält	26
5.2 Nyhetsvärdering och kriminaljournalistik	28

5.3	Brottslingen i kriminaljournalistiken	30
6	PRESSETIK	31
6.1	Allmänt	31
6.2	Etiska regler för press, radio och TV	33
6.2.1	Allmänt om de pressetiska reglerna	33
6.2.2	Särskilt om namn- och bildpublicering	34
7	NÅGOT OM FOTOGRAFIFÖRBUDET	37
8	NAMNPUBLICERING I PRESSEN	39
8.1	Förekomst och utbredning	39
8.2	En genomgång av relevant praxis	41
8.2.1	Pressens Opinionsnämnd	41
8.2.2	Tryckfrihetspraxis	47
8.2.3	Europadomstolens praxis	51
9	NAMNPUBLICERINGENS PRESUMTIVA EFFEKTER UR RÄTTSLIG SYNVINKEL	56
10	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	59
10.1	Sammanfattande slutsatser	59
10.2	Avslutande diskussion	60
BILAGA 1		63
BILAGA 2		65
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		67
	Litteratur	67
	Offentligt tryck	68
	Internet	68
	Övrigt material	71
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		72

Sammanfattning

Denna uppsats handlar om publiciteten kring ett brott och om medias offentliggörande av identifierande uppgifter om den misstänkte eller dömda personen. Uppsatsen besvarar frågan om när en publicering av namn eller bild är berättigad med hänvisning till ett uppenbart allmänintresse. Begreppet ska förstås mot bakgrund av den speciella funktion som medierna har som folkupplysare i ett demokratiskt system. Tryck- och yttrandefriheterna innebär att missförhållanden kommer i offentlighetens ljus. En närgående granskning och ett åsidosättande av annars rådande principer kan stundtals vara försvarlig. Allmänheten har en rätt att få veta ”nyttig” information. Särskilt allvariga brott och brott som involverar offentliga personer anses uppnå en sådan grad av allmänintresse att allmänheten bör informeras. Som huvudregel i svensk rätt får dock det motsatta förhållandet anses gälla vad det gäller namn- eller bildpubliceringar. Den enskilde individens integritet och risken för publicitetsskada väger i regel tyngre än allmänintresset. En stor del av brottsligheten är relativt trivial ur medias synvinkel och rörer inget större nyhetsvärde eller intresse. Pressens eget självsanerande regelsystem, de pressetiska reglerna, fordrar av medierna att ett utsättande av namn eller bild noga övervägs och kan motiveras av ett uppenbart allmänintresse. I övervägningen ska särskilt beaktas hänsyn till brottsoffer och anhöriga. Brottssrapporteringen ska också bedrivas så att båda sidors ståndpunkter redovisas och att domen inte föregrips. Grova eller plumpa rapporteringar eller misstag som utpekar en person som brottslig eller klandervärd kan innebära tryckfrihetsbrott genom förtal. Ansvarvilar på formell grund och bärs av en person, i regel den ansvarige utgivaren för en tidning. Nyhetsförmedling bygger på att mottagaren i viss mån kan identifiera sig med den eller det som nyheten gäller. Ett sätt att åstadkomma denna identifiering är genom att sätta ut namnet. För att ett straff ska ha kunna ha en allmänpreventiv effekt krävs också att gärningsmannen i viss mån blir en offentlig person. Bedömningen i varje enskilt fall är beroende av en rad faktorer, där allmänintresset som sagt är centralt. Ju större allmänintresse, desto större publicitetsskador kan godtas. De pressetiska reglerna värnar främst den privata personens privata liv, medan den offentliga personens offentliga liv i princip får tåla publicitet. Mediernas direkta närvaro i rättssalen godtas i svensk rätt, vilket följer av offentlighetsprincipen, utom då det gäller rörliga eller fasta bilder. Just återgivning av bilder från en rättegång har förbjudits med anledning av att detta förfarande kan störa den tilltalade eller vittnen och därmed också processen. En domstol har dock en fakultativ möjlighet att tillgripa åtgärder mot även andra störande moment i ett enskilt fall. Meddelarfrihetens princip, som finns grundlagsstadgad, innebär att personer insatta i en förundersökning kan meddela uppgifter till medierna utan att riskera repressalier. Att känsliga uppgifter, såsom exempelvis den misstänktes identitet eller utseende, kommer medierna till del och renderar publicitet, kan vara till men för utredningen och lagföringen. Oskyldiga riskerar att fällas och vittnesutsagor kan få ett lägre

bevisvärde, så att ytterligare bevisning krävs. I en del fall kan medias dom vara mer kännbar, i form av tilläggsåtgärder såsom förlust av tjänst eller skilsmässa, än rättsväsendets och ibland kommer de olika instituten till diametralt divergerande slutsatser i ”skuldfrågan”. Publiceringar kan tjäna ett viktigt syfte ur allmänhetens perspektiv men samtidigt finns det tydliga nackdelar, bland annat ur rättslig synvinkel.

Förord

Det här arbetet är slutpunkten för mina år av juridikstudier i Lund. Samtidigt innebär det början på något nytt.

I skrivandet och under mina studier i allmänhet har jag aldrig känt mig ensam, utan haft stöd och utbyte av andra.

Jag vill särskilt tacka min familj som alltid stöttat och uppmuntrat mig. Ett varmt tack till dig Sofia som entusiasmerat mig och hjälpt mig med att få rätt på strukturen och detaljerna och som fungerat som ett bollplank när jag haft någon idé. Tack också för att du visat förståelse för min situation och vad uppgiften krävt.

Jag önskar er alla en intressant läsning!

Lund, maj 2006

Gustav Friman

Förkortningar

ARN	Allmänna reklamationsnämnden
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
DN	Dagens Nyheter
Europakonventionen	Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
GP	Göteborgsposten
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
KU	Konstitutionsutskottet
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NSD	Norrländska Socialdemokraten
PK	Publicistklubben
PO	Allmänhetens Pressombudsman
PON	Pressens Opinionsnämnd
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
RPS	Rikspolisstyrelsen
RÅ	Regeringsrättens Årsbok
SekrL	Sekretesslagen
SJF	Svenska Journalistförbundet
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SR	Sveriges Radio
SvD	Svenska Dagbladet
SVT	Sveriges Television
TF	Tryckfrihetsförordningen
TR	Tingsrätten
TU	Svenska Tidningsutgivareföreningen
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen

1 Inledning

1.1 ”Att kalla en tjuv för tjuv”

En dagstidning i Norrland har publicerat namn och bild på personer från trakten dömda för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Publiceringen motiveras av chefredaktören med att allmänheten har rätt att veta. Kvinnor i kommunen ska kunna veta vem männen är och därmed kunna undvika att drabba samman med dem. Syftet är alltså att värna om potentiella brottsoffers skydd. Tidningen har gjort bedömningen att intresset av brottsförebyggande åtgärder väger tyngre än den enskildes personliga integritet. Risker för eventuella repressalier verkar vara förbisedd eller underskattad. Hänsynen till att rättvisan haft sin gång och att mannen är dömd i juridisk mening och ska verkställa sitt straff, verkar inte vara absolut.

Kvällstidningar har i samband med uppmärksammade mordfall och sexualbrott, under ett tidigt stadium av förundersökningen, valt att publicera namn och bild på misstänkta personer. Uppgifterna har placerats på sådant sätt att de ges största möjliga uppmärksamhet. I flera fall ser vi dem på löpsedeln och/eller förstasidan med stor text och med starkt värderande ord intill. I regel sker dessa publiceringar i ”allmänintressets” namn. Företeelsen är särskilt allvarlig då den riskerar att peka ut oskyldiga individer och kan skada utredningen menligt.

Betydelsen av en publicering i pressen av identifierande uppgifter avseende misstänkta och dömda personer kan med lätthet underskattas. Antagligen inser många de förödande konsekvenser en publicering kan ha för en misstänkt person. Medias dom kan i värsta fall föregripa domstolens. Eftersom media gör anspråk på att beskriva verkligheten, och människor i allmänhet har anledning att förlita sig på medias uppgifter, är det särskilt allvarligt då oskyldiga pekas ut. I vissa situationer kan en person bli fälld av medierna men frias av de rättsliga instanserna.

Ämnet publicering av namn och bild på för brott misstänkt eller dömd person har såväl djup som bredd och innehåller både juridiska, etiska, sociologiska, kriminologiska och massmedievetenskapliga dimensioner. Det är en klassisk juridisk frågeställning där olika av rättsordningen skyddade intressen ska vägas mot varandra. I kriminalpolitiskt hänseende är det ett ställningstagande på lagstiftningsnivå. Sverige har valt en modell där den enskildes personliga integritet i detta avseende har mycket stark ställning, inte minst i jämförelse med länder vi har anledning att jämföra oss med. I massmedialt hänseende är frågeställningen ”publicera eller inte” ett vardagligt spørsmål för den ansvarige utgivaren på varje periodisk skrift som har ambitionen att skildra samhällsfenomen såsom brottsligheten. Många gånger är det främst vid mera spektakulära brott eller där offer eller

gärningsman på något vis är en offentlig person som frågeställningen aktualiseras. Den norrländska tidningens policy är ett tydligt undantag från denna huvudregel. Här utpekas ju den alldaglige hustrumisshandlaren eller våldsmannen (ursäkta uttrycket) som annars sällan intresserar media.

Det är även intressant att utreda ifall ett offentliggörande av gärningsmannens identitet har något stöd i någon straffrättsteori. Publiceringsfrågan är sålunda en komplex fråga som innehåller fler dimensioner än den juridiska. Denna uppsats ska handla om huruvida man kan eller bör kalla en tjuv för tjuv. Bör vi offentligt alltid benämna saker vid deras riktiga namn?

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att beskriva och analysera namn- och bildpubliceringar avseende misstänkta och dömda personer ur rättslig synvinkel. Min övergripande frågeställning har varit:

Vilken inställning har svensk rätt till att misstänkta och dömda personer offentliggörs i media?

Andra frågeställningar som legat till grund för framställningen är:

När har allmänintresset ansetts överväga skaderisken och motiverat en publicering? Innebär publicering av identifierande uppgifter ett föregripande av domen? Har publiceringarna stöd i straffideologierna? Vilka rättsliga effekter får ett offentliggörande av en misstänkt persons identitet?

Vilken betydelse har medias intresse för ett brott?

1.3 Metod och material

Vid författandet av denna uppsats har jag i grunden använt mig av en konventionell rättsdogmatisk metod. Lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin har studerats. I viss mån har ämnets natur gjort att den konventionella juridiska metoden har kompletterats med andra infallsvinklar.

Som jag ser det finns det två skäl till ämnets (ur juridisk synvinkel) avvikande karaktär:

Namn- och bildpubliceringar har traditionellt inte varit föremål för lagstiftning. Lagstiftaren har godtagit branschens egen självsanering genom det pressetiska systemet. Eftersom detta system skiljer sig från juridiken blir också en presentation av ämnet i viss mån ”mindre juridisk” än om de pressetiska principerna lagfästs och tillämpats av en allmän domstol. De pressetiska reglerna saknar förarbeten. De saknar lagstöd och vilar på civilrättsliga grunder (avtal). De pressetiska organen vill undvika en ”formell regeltillämpning”. Med andra ord innebär pressetiken att ämnet (namn- och bildpubliceringar) i viss mån distanserat sig bort från juridiken. Samtidigt finns klara juridiska inslag. Exempelvis liknar opinionsuttalandena domskäl, både PO och PON:s ordförande är jurister, liksom flera av nämndens ledamöter.

Ett ämne som inkluderar massmedierna måste rimligtvis förhålla sig till massmediala källor. Namn- och bildpubliceringar har ansetts vara en fråga för pressen att reglera. Följaktligen förs mycket av debatten kring ämnet i massmediala sammanhang. Diskussionen förs ibland utifrån juridisk synvinkel och ibland utifrån massmedial. Båda aspekterna är viktiga att ta med i en framställning som denna.

Jag har använt mig av en metod där analyserande moment sammanvävts med deskriptiva, där de passar in i sin kontext. Min ambition har varit att härigenom inte förvirra läsaren utan så långt möjligt sökt efter tydlighet i detta avseende.

Ämnets speciella karaktär har också påverkat det material jag använt mig av. Förutom juridiskt material, har Internetkällor och massmedierelaterade källor använts i stor utsträckning. Lagförarbeten och offentligt tryck däremot har använts i mindre utsträckning än brukligt. Rättsfall och opinionsuttalanden har valts ut för att ge en bild av hur de rättsliga och pressetiska instanserna bedömt konkreta fall. Ambitionen har inte varit ge en uttömmande redovisning.

1.4 Disposition och avgränsningar

Jag har valt att studera namn- och bildpubliceringar i pressen (periodiska skrifter) särskilt. Av utrymmesskäl och för överskådlighets skull, har andra namn- och bildpubliceringar huvudsakligen lämnats utanför denna framställning. Därmed inte sagt att de fall där misstänkta eller dömda identifieras genom TV, radio eller Internet, inte är av intresse.

Likaså kan man föreställa sig situationer där en för brott misstänkt person hängs ut så att hans identitet röjs. Ett typexempel är den lokala livsmedelshandlaren som sätter upp bilder på snattare han tagit på bar gärning därför att han tröttnat på stölder ur butiken och rättsväsendets oförmåga att hjälpa honom. Det finns likheter mellan denna situation och de massmediala publiceringarna men även många olikheter, exempelvis de tryckfrihetsrättsliga och de pressetiska reglerna. Min bedömning är att dessa situationer inte bör tas upp i denna kontext, eftersom de utgör ett särskilt ämne.

Min utgångspunkt i uppsatsen är straffrättslig, vilket innebär att de skadeståndsrättsliga aspekterna av en namn- eller bildpublicering utelämnats.

Uppsatsen består av 10 kapitel. I förevarande kapitel ges en introduktion till ämnet och en redogörelse för uppsatsens syfte, problemställningar, metod, material, avgränsningar och disposition. I kapitel 2 beskrivs ämnets historik och bakgrund samt de pressetiska reglernas uppkomst och utveckling. I kapitel 3 behandlas tryck- och yttrandefriheterna med särskilt fokus på meddelarfriheten och tryckfrihetsbrotten.

I nästföljande kapitel tar jag upp hur straffideologierna förhåller sig till offentliggöranden av brottslingens identitet. Särskilt berörs identifieringens allmänpreventiva effekter. Kapitel 5 är en viss fördjupning i ämnet kriminaljournalistik, vilket syftar till att ge läsaren en lite annan infallsvinkel och förståelse för vad som gör en nyhet till en nyhet. I kapitel 6, som är något av uppsatsens kärna, behandlas pressetiken. Såväl de pressetiska organen som reglerna tas upp. Särskilt fokuseras på de regler som är av betydelse vid namn- och bildpublicering. Kapitel 7, om fotografiförbudet, är en liten utvikning som dock anknyter till bildpubliceringar och det massmediala intresset för vissa rättegångar. I nästföljande kapitel går jag in på namnpubliceringar i pressen. Kapitlet inleds med en viss beskrivning av förekomst och utbredning. Därefter följer en relativt omfattande genomgång av relevant praxis. Praxisgenomgången behandlar såväl Europadomstolens domar, som svenska rättsfall och opinionsuttalanden. Avsnittets främsta förtjänst är att det visar hur reglerna tillämpats i praktiken. Kapitel 9 tar upp några av de rättsliga effekterna, såsom publicitetens betydelse för förundersökningen och vittnespsykologiska aspekter. I det sista kapitlet förs en avslutande diskussion.

1.5 Ämnesintroducerande bakgrund

Principerna för vilka händelser som väljs ut för återgivande i media är givetvis beroende av vilka händelser som finns att välja bland, vad ”läsekretsen” eller ”informationsmottagarna” kan tänkas vara intresserade av och vad som överensstämmer med det mentala samhällsklimatet samt vad som är enligt lag tillåtet att förmedla. Nyhetsvärderingen beror dessutom av vad som är etiskt tillåtet inom branschen och dess organisationer, det vill säga de pressetiska reglerna.

Brottlighetens stora volymökning under efterkrigstiden motsvaras inte alls i någon motsvarande ökning av det utrymme som pressen anslår åt bevakning av brott. Vid en jämförelse av åren 1965 och 1980 visar det sig att samma utrymme i tidningarna användes till brottsrapportering, med den skillnaden att det 1980 behandlades betydligt färre brott. Fokuseringen på de speciella, sensationella brotten med högt nyhetsvärde har ökat. Det är mot bakgrund av dessa fakta och nyhetsvärderingsteorierna¹ rimligt att anta att det efter 1950 krävs brott med relativt högre nyhetsvärde för att kvalificera en artikel för en framskjuten position i tidningen än det gjorde före detta år.

Samhällets syn på brottslingarna har förändrats under 1900-talet, vilket avspeglats i bland annat ändrade lagar och straffpåföljder. Från ett system som var helt inriktat på straff av brottslingen till ett system där det lades större vikt vid att den dömda skulle rehabiliteras och återanpassas till ett fungerande liv i samhället. I linje med denna förändring förändras också innehållet i brottsrapporteringen och medias behandling av brottslingen. Den största förändringen är att namngivningen av dömda och misstänkta

¹ Mer om dessa i avsnitt 5.2.

minskat och faktiskt minskat (fram till slutet av 1980-talet) mer än de pressetiska reglerna påbjudit.²

² *Börjesson, s.91 f.*

2 Historik

*”Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.”*³ Så lyder de etiska reglerna för press, TV och radio.⁴

För att bättre förstå den miljö i vilken de pressetiska reglerna tillkom bör man ha en viss kännedom om det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets förhållanden på det massmediala området. En stor andel av journalistkåren bestod av självlärda idealister som drevs av ett kall för yrket och eftersom de saknade fast anställning fick de ägna sig åt journalistik som frilansare. En grupp av journalister livnärde sig genom att sälja nyheter från brotts- och olycksplatser, bårhus och gränder till tidningsredaktionerna. De skrev då om vad de kunde komma över, vilket naturligtvis innebar överdrifter och sensationsmakeri. Denna grupp gick under benämningen ”notisjägare” och var illa ansedda av branschen. Under ett möte på Publicistklubben (PK) år 1900 formulerades saken så att brotts- och olycksnotiserna *”borde skrivas af insiktsfullt folk och ej af förste, bäste slusk”*.⁵ Uttalandet var bara ett i raden mot de notisjägare som ansågs undergräva yrkets goda namn och rykte.

Ett annat ämne som också diskuterades under detta PK-möte var bruket av namnpublicering i samband med brott. Att namnge också ganska obetydliga brottslingar i pressen var en självklarhet under det tidiga 1900-talet. Emellertid hade föreslagna förändringar i detta avseende få anhängare på mötet. Offentliggörandet ansågs ha en sedelärande funktion och bidra till att brott snabbare fick sin lösning.

Det kan med fog påstås att de första pressetiska reglerna ska dateras till år 1900, då ett annat PK-möte föranledde följande principiellt viktiga uttalande:

*”att man icke borde i pressen intaga notiser angående afslagna nådeansökningar eller beviljad nåd, hvarigenom mindre straff avkortas eller efterskänkes; att man i allmänhet icke heller borde publicera meddelanden och bekännelser inför polisen eller annan förberedande undersökning; samt att meddelanden om ådömda böter eller kortvarigt fängelsestraff, helst när den brottslige varit ung till åren eller när förseelsen blifvit med första resan begången, borde i allmänhet icke och i allt fall endast med största varsamhet offentliggöras, där icke personen, eller sakens beskaffenhet särskildt därtill gifve anledning.”*⁶

³ ”Etiska regler för press, TV och radio” från <http://www.po.se/Article.jsp?article=1011&avd=verksamhet>, (2005-09-07).

⁴ Reglerna finns bifogade som bilaga 1.

⁵ *Den svenska pressens historia, band III 1897-1945*, s.98. Yttrat av liberale publicisten och debattören Victor Millqvist.

⁶ *Den svenska pressens historia, band III*, s.98 f.

Under år 1900 var den pressetiska debatten livlig och bland annat höll PK en debattafton på temat: *”lämpligheten av att publicera vissa rättegångsnotiser”*.

Notiserna ansågs vara olämpliga och fängelsedirektören vid Hallanstalten, herr Fant, beskrev dem på följande vis:

*”grymt hjärtlösa i sina detaljerade uppgifter om brottslingen, hans namn, födelseår, hemtrakt etcetera. Vilka drabbades härvidlag af skammen? Jo far och mor och andra oskyldiga finga stå vid skampålen.”*⁷

Frågan om en särskild hedersdomstol för pressen diskuterades åtminstone från sekelskiftet 1900. År 1914 fanns ett förslag i denna riktning och 1916 inrättades Pressens Opinionsnämnd (PON) på försök. Nämnden fick flera uppgifter men det första publikationsmålet, det vill säga ett fall där *”i tidning förekommit framställning, vars offentliggörande står i strid med hederns fordringar”*, behandlades inte förrän 1924. Opinionsnämnden instiftades av PK men var tidigt en gemensam angelägenhet för Svenska Journalistförbundet (SJF), Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU) och PK.⁸

Syftet med inrättandet av en hedersdomstol för pressen var att genom självsanering motverka att tryckfriheten missbrukades till skada för den enskilde. Det gällde både att behålla allmänhetens förtroende och att avhålla politikerna från att ändra tryckfrihetsförordningen (TF) så att tryckfriheten begränsades. När PON inrättades var institutet det första i sitt slag i världen. De första pressetiska reglerna antogs först 1923 av PK, vilket tjänar som förklaring till att det första publiceringsmålet avgjordes så sent som 1924.

Under mellankrigstiden var ärendena få och vid tiden för andra världskriget låg verksamheten nere. Mot slutet av kriget och under 50-talet anslogs med kvällspressen i spetsen, en tuffare ton i medierna, vilket kom att belasta PON. 1966 var läget så kritiskt att nämndens existens var hotad. Lösningen blev resurstillskott och utnämningen av fler ledamöter. Krisen gick emellertid inte obemärkt förbi i riksdagen. En rad socialdemokrater påtalade bristerna med rådande ordning och motionerade om gratis rättshjälp och en lagstadgad rätt att få felaktiga uppgifter i massmedia dementerade, så kallad genmälesrätt. Konstitutionsutskottet (KU) som behandlade motionerna var i och för sig ense med motionärerna om att missförhållanden förekom i massmedia och uttalade att det *”är ett viktigt samhällsintresse [...] att god publicistisk sed upprätthålls”*. Delvis mot bakgrund av PON:s förstärkta arbete och TU:s tillsättande av en sanktionskommitté, kom dock KU att avråda riksdagen från att vidta några åtgärder. KU uttalade att *”det i första hand ankomma på pressen själv att vidta erforderliga åtgärder för att hålla journalistiken på en önskvärd kvalitativ nivå. Ingripanden från det allmännas sida måste undvikas.”*⁹

Ett viktigt steg i utvecklingen av den självsanerande verksamheten togs år 1969 då befattningen Allmänhetens pressombudsman (PO) inrättades. Bakom den pressetiska verksamheten står (än idag) Publicistklubben,

⁷ Weibull och Börjesson, s.58.

⁸ Den svenska pressens historia, band III, s.100.

⁹ Funcke, s.237 f.

Journalistförbundet och Tidningsutgivareförbundet. De har som ett gemensamt organ bildat Pressens samarbetsnämnd, som svarar för de pressetiska reglerna, stadgarna för PON och instruktionen för PO. Verksamheten är frivillig och finansieras av de tre organisationerna. Den vilar inte på någon lagstiftning och bedrivs utan statlig inblandning.¹⁰

¹⁰ *Cars*, s.12.

3 Tryck- och yttrandefrihet

3.1 Allmänt

Ett rättsligt ämnesområde som traditionellt gränsar till pressetikern är tryckfriheten. Pressetiska frågor handlar i grunden om enskilda personers integritet. Medan det som regel finns en samsyn mellan lagstiftare och media i fråga om respekten för vissa grundläggande samhällsintressen, till exempel rikets säkerhet, har debatten alltid varit livlig beträffande enskilda människors integritet.¹¹

Media kan sägas förvalta ett förtroende som de tilldelats av allmänheten och ytterst statsmakterna. Media kan idag sägas verka (idealiskt sett) i enlighet med devisen ”frihet under ansvar”.

Tryck- och yttrandefriheterna ses som grundläggande fri- och rättigheter i en rättstat och har som bekant gamla anor i vårt land. Trots att tryckfriheten tillkommer alla och envar får den sin praktiska betydelse främst när det gäller media.¹²

I samband med nyhetsförmedling, inte minst, torde tryckfrihetens dignitet med styrka tala för en liberal hållning. Erfarenhetsmässigt har inskränkningar i tryckfriheten förknippats med ur demokratisk synvinkel tvivelaktiga system. Mot denna bakgrund granskas medierna först i efterhand med utgångspunkt i en tillåtande hållning. Endast avarterna klandras av det pressetiska systemet eller genom tillämpning av tryckfrihetsstraffrätten.

3.2 Medierna och TF

Förutom i de särskilda grundlagarna TF och YGL finner yttrandefriheten även stöd i RF 2 kap. 1 § punkt 1, som stadgar att ”*varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet*”. Denna yttrandefrihet får dock begränsas med hänsyn till bland annat enskilds anseende och privatlivets helgd, enligt 2 kap. 13 § RF. Europakonventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna, som gäller som svensk lag, upptar yttrandefriheten i artikel 10.¹³

För att förstå yttrandefrihetens tyngd som rättsligt skyddat intresse med särskilda privilegier, bör den relateras till den samhälleliga kontexten.

¹¹ Weibull och Börjesson, s.52 f.

¹² Och naturligtvis annan kommersiell utgivning av skrifter.

¹³ Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (härefter Europakonventionen) finns i relevanta delar bifogad som bilaga 2.

Tryckfriheten syftar till ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning, enligt TF 1 kap. 1 § andra stycket. Tryckfrihetens betydelse för ett fritt samhällsskick är alltså den främsta anledningen till grundlagsskyddet.¹⁴ Yttrandefriheten har samma syfte enligt YGL.¹⁵

Tryckfriheten består i en rätt att utge skrifter, utan av myndighet eller annat allmänt organ *i förväg* lagda hinder.¹⁶ Principen om förbud mot censur finns uttryckligen reglerad i TF 1 kap. 2 §. En myndighet, exempelvis JK eller en domstol, kan med andra ord inte få förhandsgranska tidningar i syfte att undvika namn- eller bildpubliceringar. Denna princip hindrar inte att utgivna skrifter *i efterhand* granskas med utgångspunkt i de pressetiska reglerna eller reglerna för tryckfrihetsbrott.

För att värna tryckfriheten har censurförbudet dessutom kompletterats med regler om meddelarskydd och rätt till anonymitet. Meddelarfrihetens princip fastslås i TF 1 kap. 1 § tredje stycket och innebär en rätt för var och en att lämna meddelande i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift. Rekvisiten består dels i ett publiceringssyfte och dels i att meddelandet riktat sig till en särskild adressat (i princip företrädare för medierna). Samma skydd åtnjuter den som anskaffar uppgifter under samma förutsättningar, enligt TF 1 kap. 1 § fjärde stycket. Meddelarfriheten understöds av reglerna i kapitel 3 i TF som behandlar rätten till anonymitet. Bland annat får fråga om vem som meddelat eller anskaffat uppgift inte väckas i mål om tryckfrihetsbrott (TF 3 kap. 2 §) och inte heller får myndigheterna efterforska dennes identitet, med mindre det krävs för att väcka åtal emot honom (TF 3 kap. 4 §). Den senare situationen ska ses som ett undantagsfall. Främst aktualiseras undantaget i de situationer som regleras i 7 kap. 2-3 §§ TF. Till dessa räknas exempelvis annonsbedrägeri (7 kap. 2 §) och en rad brott mot rikets säkerhet (7 kap. 3 § punkt 1), oriktigt utlämnande av allmän handling (punkten 2 i samma lagrum) samt uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt (punkten 3). Dessa brott utgör enligt TF 7 kap. 1 § inte tryckfrihetsbrott, utan regleras i annan lag, men de begås likväl genom tryckt skrift (därav placeringen i TF).¹⁷

Av TF 1 kap. 1 § tredje stycket, anses följa, en skyldighet för offentliga organ att respektera den enskildes rätt att lämna meddelanden till media i publiceringssyfte. Till kategorin enskild inkluderas då även offentliga funktionärer (exempelvis en polisman). Däremot är uttalanden som en offentlig funktionär gör på en myndighets vägnar, på en presskonferens eller i ett pressmeddelande eller annars i tjänsten undantagna från meddelarskyddet.¹⁸ Något tillspetsat kan det enligt min mening hävdas att det är godtagbart att tala med pressen på fritiden. Inte heller kan anställda beläggas med munkavel, vilket torde framgå av JO:s praxis. Föreskrift av polismästare, att polischefen svarade för all information till pressen om

¹⁴ Axberger och Strömberg, s.15.

¹⁵ Därtill syftar YGL även till ett *fritt konstnärligt skapande*, något som torde inkluderas i uttrycket fritt meningsutbyte men således saknar uttrycklig reglering i TF. Se Axberger och Strömberg, s.123.

¹⁶ TF 1 kap. 1 §. Enligt TF 1 kap. 1 § andra stycket innebär tryckfriheten en rätt för alla och envar att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst.

¹⁷ Axberger och Strömberg, s.39 f.

¹⁸ Axberger och Strömberg, s.34 f.

narkotikabekämpning, ansågs ej kunna begränsa enskild polisens möjlighet att lämna upplysningar till pressen.¹⁹

Meddelarskyddet ger alltså i princip meddelare och anskaffare av uppgifter till media en långtgående möjlighet till anonymitet. Endast i undantagsfall kan hans identitet lagligen röjas och hans gärning bli föremål för rättslig prövning.

För att återknyta till polisexemplet ovan vill jag uppmärksamma problemet med att poliser under pågående förundersökning lämnar upplysningar till pressen. Då juristen Mårten Schultz, doktorand vid Stockholms universitet, i kolumnen *Brännpunkt* i SvD²⁰ behandlade företeelsen, som han ansåg äventyrade rättssäkerheten, föreslog han som lösning på polisläckorna att (1) efterforskning av källa skulle tillåtas, (2) rätten att lämna uppgifter för publicering skulle inskränkas och (3) att journalister skulle kunna ställas till svars om de medverkar till att sekretessbelagda uppgifter kommer i tryck.

Dessa förslag till genomgripande förändringar av gällande rätt föranledde PO Olle Stenholm att försvara rådande ordning. I samma fora skrev pressombudsmannen under rubriken *"Konsten att täta läckor"*²¹ dels att problemet verkade vara geografiskt avgränsat till Stockholmpolisens och dels att ansvaret låg hos polisledningen som hade att betona betydelsen av respekt för förundersökningssekretessen för personalen. Meddelarfrihetens princip omhuldade PO som en säkerhetsventil för att avslöja missförhållanden i ett demokratiskt samhälle. Detta ansåg han vara särskilt viktigt inom polis- och åklagarverksamheterna då dessa förfogar över långtgående möjligheter att tillgripa tvångsmedel gentemot enskilda.

3.3 Tryckfrihetsbrott

Det finns anledning att tala om en särskild tryckfrihetsstraffrätt, skild från straffrätten i övrigt. TF har en egen brottskatalog som tar upp de brott som kan begås genom tryckt skrift. Uppsåtsreglerna i den allmänna straffrätten gäller inte och inte heller medverkansreglerna i BrB. Endast *en* person kan ställas till ansvar för tryckfrihetsbrott (så kallat ensamansvar). TF är exklusiv straff- och processlag (TF 1 kap. 3 §) och endast subsidiärt tillämpas BrB och RB (i tillämpliga delar).

Det finns två skäl till att tryckfrihetsstraffrätten avviker så från den allmänna straffrätten. Dels garanteras de som medverkat (förutom den formellt ansvarige) till en tryckt skrift, ansvarsfrihet. Något som är viktigt för att medierna ska kunna förse med information. Ansvarsfriheten för medverkare ska ses i samband med meddelarfriheten och källskyddet. Dels underlättar konstruktionen med ensamansvar på formell grund (formalansvar) lagföring och utredning. Ett stort antal individer, med mer eller mindre anknytning till redaktionen, kan vara involverade i en tidnings

¹⁹ JO 1974 s. 107 och *Axberger och Strömberg*, s.35.

²⁰ *Schultz*, "Begränsa meddelarfriheten", artikel i Svenska Dagbladet 2003-09-26, från http://www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_6226863.asp (2006-05-05).

²¹ *Stenholm*, "Konsten att täta läckor", artikel i Svenska Dagbladet, 2003-10-10, från <http://www.po.se/Article.jsp?article=4103> (2006-04-24).

tillkomst. Att hålla en utav dem ansvarig för eventuella brottsliga gärningar är naturligtvis mycket effektivt.

I de delar där TF inte innehåller någon uttrycklig reglering gäller de allmänna straffrättsliga reglerna (TF 14 kap. 5 §). BrB:s påföljdssystem blir exempelvis tillämpligt också vid tryckfrihetsbrott.

TF räknar alltså upp vilka brott som kan begås genom tryckt skrift. Denna uppräkningskatalog kallas för brottskatalogen och återfinns i 7 kap. 4-5 §§. De brott som hänförs till 7:4 § har det gemensamt att de består i otillåtna yttranden. På motsvarande sätt benämns brotten i 7:5 § vanligen som otillåtna offentliggöranden.²² Det ska poängteras att TF:s brottskatalog inte innehåller några brott som är unika för TF. I stället är det så att de brott som finns angivna i katalogen måste vara uttryckligen straffbara enligt annan lag, vilket brukar kallas *kravet på dubbel kriminalisering*.

Den viktigaste konsekvensen av detta krav är att en utvidgning av det straffbara området kräver en ändring av TF. En inskränkning kan däremot åstadkommas enbart genom en ändring i vanlig lag. TF:s status som grundlag motverkar således en ökad kriminalisering samtidigt som tryckfriheten värnas.

Förtal upptas exempelvis i TF:s brottskatalog (7 kap. 4 § punkt 14) med en egen brottsbeskrivning, som dock motsvarar den i BrB 5 kap. 1 §.²³

Vem som bär ansvaret för vad som publiceras i en tidning avgörs, såsom tidigare nämnts, på formell grund. I syfte att besvara denna fråga uppställer TF så kallade ansvarskedjor. För periodiska skrifter (såsom en tidning) kan ansvarskedjan utläsas av TF 8 kap. 1-4 §§. I första hand svarar utgivaren (i dagligt tal den ansvarige utgivaren). Det är ägarens uppgift att utse en ansvarig utgivare. Finns ingen sådan person utsedd svarar i stället ägaren. I tredje hand svarar den som tryckt skriften och i sista hand den som spridit skriften. I praktiken svarar i regel den ansvarige utgivaren.

Den som är formellt ansvarig presumeras känna till vad skriften innehåller. Innehållet anses infört med hans vetskap och vilja (8 kap. 12 § TF, den så kallade uppsåtspresumtionen).²⁴ Den ansvarige utgivaren får i stort sett svara för en artikel som införts i tidningen som om han själv skrivit den, oavsett om han över huvud taget tagit del av den innan införandet.²⁵ Endast under extrema förhållanden kan den ansvarige utgivaren undgå ansvar då en artikel har sådant innehåll att dess offentliggörande objektivt framstår som ett tryckfrihetsbrott.²⁶ Uttrycket ”extrema” lämnar mycket litet utrymme för ansvarsfrihet. De flesta situationer torde bedömas som ett led i normalt redaktionellt arbete. Ansvar är med andra ord i det närmaste strikt.

²² Axberger och Strömberg, s. 65.

²³ Brottet förtal av avliden (jfr BrB 5 kap. 4 §) inkluderas också i punkten.

²⁴ Axberger och Strömberg, s. 66.

²⁵ Holmqvist m.fl., s.5:22.

²⁶ Jfr NJA 1991 s. 155, där den ansvarige utgivaren inte tagit del av rubriksättning, löpsedel eller aktuell artikel, men likväl fick svara som om han själv författat artikeln och utformat rubrik och löpsedel. Mer om i avsnitt 8.2.2.

Justitiekanslern (JK) ska enligt 9 kap. 1 § TF vaka över tryckfrihetens gränser. Beträffande de brott som hör under allmänt åtal är JK ensam åklagare. Detta innebär att enbart JK kan inleda förundersökning och besluta om tvångsmedel med anledning av brottsmisstanke (9 kap. 2 § TF). Emellertid betraktas ärekränkingsbrotten, däribland förtal, som målsägandebrott som omfattas av enskilt åtal. TF 9 kap. 4 § hänvisar till ”*vad i lag är stadgat*”, vilket torde innebära en hänvisning till 5 kap. 5 § BrB, som anger att i regel endast målsäganden kan åtala ärekränkingsbrotten. Allmänt åtal kan dock väckas om målsäganden anger brottet och åtal är påkallat ur allmän synpunkt.²⁷

Denna ordning kan tänkas leda till att parterna inte sällan undgår en rättslig prövning genom att göra upp i godo. Det faktum att parterna ofta förlikas är en rimlig förklaring till att praxis är relativt knapphändig.

Frågan om brott föreligger i tryckfrihetsmål prövas av en jury (12 kap. 2 § TF). Är parterna ense kan målet avgöras utan medverkan av en jury. Ett centralt stadgande som har sin främsta betydelse gentemot tryckfrihetsjuryn är TF 1 kap. 4 §:

Envar, vilken blivit förtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över denna förordnings efterlevnad, bör därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.

Denna instruktion anses understryka vad som redan gäller enligt allmänna rättsprinciper (*in dubio pro reo*²⁸). Att principerna lagfästs i en grundlag, ger dem dock en viss tyngd, vilken kan vara utslagsgivande i enskilda fall.²⁹

Brottsbalken använder termen ärekränkning för att beteckna kränkning av den personliga integriteten. Det finns tre ärekränkingsbrott; *förtal*, *förtal av avliden* och *förolämpning*.

Bestämmelser om ärekränkning fanns redan i de allra första svenska lagarna, de så kallade landskapslagarna. Det som straffskyddades brukade betecknas äran. I 1734 års lag fanns i missgärningsbalken ett kapitel som berörde ärekränkning. Lagen gjorde en åtskillnad mellan *smädeskrift* och *mundlig smädelse*, där det förra brottet bestraffades hårdare.

Förtal skiljer sig från förolämpning genom att det handlar om en vidare spridning av uppgift utanför den ”berörda” kretsen. Straffrättskommittén skiljde mellan *ära i objektiv mening* och *ära i subjektiv mening*. Det förra begreppet syftade då på det anseende som en person åtnjuter bland sina medmänniskor, hans ”goda namn och rykte”. Den objektiva äran skyddades av förtalsbestämmelserna. Det senare begreppet syftade i stället på individens egen känsla av att vara aktad och ansedd, vilket på motsvarande

²⁷ Axberger och Strömberg, s.91 f.

²⁸ ”I tveksamma fall till förmån för den tilltalade”, Bergström m.fl. s.79.

²⁹ Axberger och Strömberg, s.72.

vis skyddades av förolämpningsbestämmelsen.³⁰ Förtal består ofta i en beskyllning om brott eller annan gärning som är ägnad att sätta ned den beskylldes anseende inom omgivningen. Förolämpning består främst av smädliga yttranden eller skymfliga beteenden mot någon i ord eller handling.³¹ Förolämpning är ett subsidiärt brott i förhållande till förtal. För det fall en gärning innefattar både förtal och förolämpning har alltså den förra bestämmelsen företräde.³²

Namn- eller bildpublicering i media torde teoretiskt sett alltid vara att bedöma som förtal då omgivningen och inte den som uppgifterna avser är adressat. En annan sak är att de praktiskt mest förekommande lösningarna är att det presstiska systemet hanterar saken eller att parterna förlikas. Mål om tryckfrihetsbrott i form av förtal hör till de mer frekvent tillämpade brotten i TF:s brottskatalog. Ändå förekommer de ytterst sällan och fallen innehåller ofta unika omständigheter.

Ett av de återkommande frågorna i samband med ärekränkingsbrotten är frågan om så kallad sanningsbevisning. Inför införandet av 1864 års strafflag var det sålunda tvistigt huruvida sanningsbevisning skulle tillåtas och ifall förebringande av bevis innebärande uppgifternas överensstämmelse med sanningen, skulle frita från ansvar. En dylik modell valdes emellertid inte. I stället markerade svensk rätt att skyddet för den enskildes anseende skulle som samhällsintresse gå före uppenbarandet av sanningen. Två argument förefaller ha varit utslagsgivande. Dels ansågs inte sanningen alltid vara detsamma som ett allmänintresse (att skilja från ett allmänt intresse). Dels skulle en sådan bevisning, möjliggöra för den svarande/tilltalade att på nytt framföra sina uppgifter, vilka visserligen kan vara sanna, men alla gånger innebär en ytterligare kränkning av personen som uppgifterna avser.³³ Den så att säga ”dubbla kränkningen” ansågs från lagstiftarens synvinkel inte acceptabel, oavsett sanningshalten i påståendena.

Det finns emellertid en situation då sanningsbevisning får förebringas och det är då det enligt TF 7 kap. 4 § punkt 14 och BrB 5 kap. 1 § andra stycket, bedöms som försvarligt att lämna uppgift i saken. Bevisningen om att det varit försvarligt att lämna sådan uppgift ska så långt möjligt göras utan att sanningsbevisning förs. Först sedan försvarlighetsrekvisitet är uppfyllt tillåts bevisning som visar att uppgiften är sann eller att den för tryckfrihetsbrott åtalade person haft skälig grund att anta att den är sann. Under dessa förutsättningar skall inte dömas till ansvar. Denna ansvarsfrihetsgrund har generell tillämpning men får praktiskt störst betydelse vid nyhetsförmedling i medierna. Ett typexempel är när medierna offentliggör missförhållanden som korruption, slöseri med skattemedel eller misskötsel av ämbeten och samtidigt pekar ut en högt uppsatt person som ansvarig.³⁴

³⁰ SOU 1953:14, s.177.

³¹ *Holmqvist m.fl.*, s.5:1.

³² *Holmqvist m.fl.*, s.5:26.

³³ *Weibull och Börjesson*, s.53.

³⁴ Efterord av Axberger i *Neumann*, s.68 f.

Någon allmän rätt att alltid få säga sanningen, även då uttalandena är kränkande, finns alltså inte i svensk rätt. En avvägning mellan skyddet mot kränkande yttranden och kravet på yttrandefrihet måste ske. I vissa situationer måste skyddet mot kränkningar vika.³⁵ I anknytning till det andra stycket i BrB 5 kap. 1 § anförde departementschefen vid lagrådsremissen 1958 följande:

*”Det måste finnas utrymme för den politiska debatten, liksom också andra samhälleliga, kulturella och vetenskapliga frågor måste få ventileras, även om enskilda personer därigenom i viss mån angripas. Ett annat viktigt område, där yttrandefriheten särskilt bör beaktas, är den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen. Det är ett allmänt samhälleligt intresse att nyhetsförmedlingen är fullständig och vederhäftig, och detta intresse kan därför ofta få väga över den enskildes anspråk på skydd mot kränkande yttranden. Jag åsyftar därvid den rutinmässiga strömmen av nyheter om händelser av olika slag, men däremot icke sensations- eller skandaljournalistik som ej står i samband med den egentliga nyhetsförmedlingen. Det kan i sammanhanget erinras om att pressorganisationerna utarbetat publiceringsregler som i flera viktiga hänseenden ger upplysning om de normer som anses böra iakttas. Avgivandet av tjänstevitsord, vare sig i enskild eller allmän tjänst, är en vanlig situation, där konflikt mellan olika intressen kan uppkomma. Även i övrigt torde uppgifter som lämnas för att tillgodose ett berättigat allmänt eller enskilt intresse få anses lämnade i en på samma sätt privilegierad situation.”*³⁶

³⁵ Holmqvist m.fl., s.5:13.

³⁶ Proposition 1962:10 s. B144.

4 Publicering och straffideologierna

4.1 Rättshistorisk bakgrund

I ett brett historiskt perspektiv kan tre skilda brottsideologier urskiljas. Enligt den *primitiva* uppfattningen är brottet förkastligt därför att det består i visad olydnad mot en härskare eller gud. Brottet stör härskarens frid. Enligt den *kollektivistiska* uppfattningen innebär brottet att vederbörande visar likgiltighet eller avståndstagande i förhållande till lagens auktoritet. Lagen ska då ses som ett uttryck för kollektivets intressen. Brottet stör rättsfriden. Den tredje uppfattningen, som kallas den *radikala*, kännetecknas av att den förnekar att ett brott ger uttryck för en särskild attityd. Det som gör ett brott förkastligt är dess skadlighet eller farlighet och brottslingens i gärningen manifesterade skuld.³⁷

Under högmedeltiden ändrade den europeiska straffrätten karaktär från att i huvudsak vara kompensatorisk och med det centrala begreppet fridsstörning, till att innehålla fler drag av vedergällning och allmänprevention. I den mån det går att tala om en straffteori på detta primitiva stadium så gick den ut på följande; brottslingen skulle bestraffas med ett kropps- eller skamstraff därför att ett brott blivit begånget. Straffet var tänkt att fungera som en avskräckning för andra potentiella brottslingar. För att ett straff skulle uppfattas som ordentligt avskräckande skulle det vara plågsamt och/eller pinsamt samt verkställigheten nå så många åskådare som möjligt.³⁸

Det var således angeläget att lyfta fram brottslingen i offentlighetens ljus, mestadels som ett varnande exempel för andra men även för att han skulle känna skuld och skam inför allmänheten för vad han gjort. Denna ordning kom att bestå fram till upplysningstiden, även om andelen skamstraff successivt minskade och dödsstraffen ökade till följd av religiöst inflytande och den teokratiska vedergällningsprincipens framsteg under 1600-talet.

Avrättningar skedde följaktligen offentligt i häradet, det vill säga i brottslingens närmiljö. I Tyskland exempelvis kunde domarna utdöma kedjestraff och offentligt verkställt tvångsarbete i form av pråmdragning längs Donau. Brännmärkningar var också vanligt förekommande.³⁹

Straffteoretikern Cesare Beccaria var banbrytande när han hävdade att de offentliga avrättningarna borde avskaffas eftersom de ändå inte var avskräckande. Han påstod att: ”för de flesta blir dödsstraffet till ett

³⁷ Jareborg och Zila, s.71.

³⁸ Häthén, s.24 ff.

³⁹ Häthén, s.141.

skådespel och framkallar hos andra ett medlidande som blandas med förakt.⁴⁰

Under många århundraden var alltså offentligt utdömda och verkställda straff en självklarhet och realitet. Motiven var allmänpreventiva men hade även en social dimension med religiösa undertoner i att brottslingen skulle känna skam och bli föremål för allmänhetens avståndstagande, avsky och förakt. Samhället skulle utesluta den felande länken. Emellertid förefaller Beccaria ha haft rätt när han påstod att dessa offentliga avrättningar snarare var kontraproduktiva än effektiva.

Straffverkställighet sker i huvudsak inte längre offentligt, och med allmänprevention genom avskräckning åsyftas numera medelbar avskräckning; hotet om straff ska verka som handlingsskäl för den som frestas att begå ett brott. Den omedelbara avskräckningen har historiskt motiverat grymma, offentligt verkställda straff, varigenom allmänhetens avsky för brottet och skräck för myndigheterna skulle väckas.⁴¹

4.2 Allmänt om straffideologier och särskilt om inställningen till namnpublicering

Straffideologier kan indelas i absoluta och relativa. De absoluta kan då sägas förespråka ett system där straff verkställs utan något egentligt (uttalat) syfte. De relativa är då följaktligen när straffverkställigheten har ett eller flera syften. Till den förstnämnda kategorin brukar hänföras vedergällning och försoning och till den andra individual- och allmänprevention. De förra är äldre motiv till straff än de senare. En straffverkställighet grundad på vedergällning har sedan länge förkastats åtminstone för svenska förhållanden. I viss mening finns det dock fortfarande ett mått av vedergällning på så vis att någonting negativt (brott) bemöts med något negativt (straff).⁴² Detta ligger emellertid oundvikligen i straffrättens natur. Det är därför rimligt att konstatera att vedergällningstanken inte längre kan åberopas för en namn- eller bildpublicering. Att samhället på något vis bör hämnas på gärningsmannen genom detta förfarande är knappast relevant att tala om, varken i teori eller i praktik.

En viktig princip inom straffrätten är *skuldprincipen*; den som inte rimligen kan klandras för sin gärning skall inte straffas – inget straff utan skuld.⁴³ Om denna princip accepteras innebär en kriminalisering av en gärning att denna gärning är otillåten och från samhällets synvinkel förkastlig och de individer som begår gärningen är klandervärda. Skuldprincipen är gällande i den moderna straffrätten.

⁴⁰ Häthén, s. 136 f.

⁴¹ Jareborg och Zila, s.75.

⁴² Jareborg och Zila, s.63 f.

⁴³ Jareborg och Zila, s.67.

En straffsanktion får således enbart rikta sig mot gärningsmannen. Det är möjligt att tänka sig en straffsanktion som gick ut på att den dömda berövades sin rätt till integritet.⁴⁴

En metod för verkställighet skulle då kunna vara en oreserverad publicering i media även av mycket känsliga uppgifter kring gärningsmannen. Det är dock helt uppenbart att en sådan straffsanktion skulle drabba andra än enbart gärningsmannen, vilket inte kan godtas med hänvisning till skuldprincipen. Gärningsmannens familj och vänner, liksom brottsoffer, skulle sannolikt också drabbas.

Det är svårt att tänka sig en kriminalisering helt fri från allmänpreventiva skäl. Själva förekomsten av ett straffsystem verkar allmänpreventivt i sig. I domskäl hänvisas ofta till ”med hänsyn till allmän laglydnad”. Således upprätthålls flertalets uppfattning att lagarna fungerar genom utdömandet av straff. I förlängningen antas detta förhållande vara en avhållande faktor för den enskilde och en dämpande faktor för brottsligheten. Det är brukligt att indela allmänprevention i positiv och negativ sådan. Den negativa är av äldre datum och innebär att själva straffhotet verkar preventivt på brottsligheten. Den positiva allmänpreventionen har varit den förhärskande det senaste seklet och innebär att brottsprevention uppnås genom moralbildning. Den bakomliggande tanken är då att individen genom omedveten vanebildning kommer att internalisera rättsordningens normer.⁴⁵

Ett straffsystem som grundar sig på straffets allmänpreventiva verkan kan inte fungera utan en viss publicitet.

För att ett straff ska uppnå sin allmänpreventiva verkan måste straffet vara förenat med viss information om brottet, påföljden och gärningsmannen. Gärningsmannen ska i någon mån framstå som så närstående att en viss identifiering är möjlig. Naturligtvis innebär förmedlingen av denna information till viss del ett ingrepp i den besträffades integritet. Straffet fyller emellertid inte sin funktion om inte brottslingen till en del utlämnas till allmänheten. Ett upprätthållande av den allmänna laglydnaden förutsätter att gärningsmannen utsätts för offentlighet.

Olika individer är sannolikt olika känsliga för att utsättas för offentlighetens ljus. Rätten till integritet upplevs som mer eller mindre viktig. För vissa människor kan också små ingrepp i rätten till privatlivet leda till tilläggsåtgärder i form av exempelvis förlust av arbete eller skilsmässa. Dessa tilläggsåtgärders art och grad i ett enskilt fall beror på publiciteten. Om en brottsling blir utsatt för offentligheten eller ej styrs nästan uteslutande av individer och organ utanför de offentliga organens kontroll.⁴⁶ Media är det främsta exemplet.

Behovet av allmänprevention är ofta mycket större vid mindre allvarliga brott än vid grövre brottslighet. Detta på grund av att den senare kategorin

⁴⁴ Träskman, ”Brottslingen som offentlig person”, s.94, artikel ur *Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund*, nr. 32.

⁴⁵ Jareborg och Zila, s.76.

⁴⁶ Träskman, s.93 ff.

av gärningar, i sig själva, anses avsevärt mera moraliskt förkastliga bland allmänheten än de förra. Vissa gärningar eller förseelser i den förra kategorin kan framstå som relativt oförargliga för en lekman och den moraliska förkastligheten är inte lika klar och stark. Emellertid finns det skäl att inte beivra mindre allvariga brott hårdare, relativt sett, än de allvarliga brotten. Ett sådant skäl som inte sällan åberopas är att straffsystemets verkan försvagas om det inte tar hänsyn till allmänhetens rättviseföreställningar (som även kommer till uttryck genom proportionalitetsprincipen). Även om en namnpublicering för mycket bagatellartad brottslighet sannolikt skulle vara allmänpreventivt lyckosam bör det avrådas från det då det inte är förenligt med det allmänna rättsmedvetandet och inte heller proportionalitetsprincipen.

Det ska dock sägas att det är absolut uteslutet att i det enskilda fallet ta hänsyn till allmänhetens rättviseföreställningar för det fall att en upprörd allmänhet kräver att en person döms trots en ur juridisk synvinkel otillräcklig bevisning. Behovet av allmänprevention får aldrig åberopas som domskäl i detta fall. Om allmänheten i detta fall fick sin vilja igenom i form av en fällande dom skulle det förmodligen medföra ökad laglydighet och att indignationen och risken för repressalier minskade.

Däremot är det möjligt att i allmänpreventionens namn ta till så kallade exemplariska straff, alltså då brottsligheten blivit grövre eller mera utbredd, utdöma hårdare straff. Det handlar då om att ändra, skärpa eller befästa en praxis och inte om ett enskilt domslut.⁴⁷

I anslutning till detta resonemang är det möjligt att dra paralleller till medias så kallade kampanjer som i korthet går ut på att ett samhällsproblem (ofta en viss typ av brottslighet) är i fokus för medias uppmärksamhet under en längre tid. Allmänheten anses "entitled to know" och problemen måste uppmärksammas och kanske få ett ansikte. Namnpubliceringar har sålunda ansetts motiverade för att bekämpa exempelvis mc-relaterad brottslighet och människohandel. Jag menar att detta kan jämföras med exemplariska straff. Medias intresse leder ofta i dessa situationer till att sedvanliga pressetiska principer åtminstone i viss mån åsidosätts. Ändamålet anses helga medlen, verkar det.

Folk i allmänhet anser sig veta hur man når resultat. Ett samband mellan strängare straff och minskad brottslighet ses som självklar. Kunskapskällan är då det så kallade "sunda förnuftet" (som dessvärre varken är sunt eller förnuftigt). De som själva ser ett straffhot som skräckinjagande utgår ofta från att alla andra måste uppleva saken på samma sätt. Följden blir att domare och lagstiftare utsätts för ett starkt opinionstryck för att öka repressionsnivån.⁴⁸

Förändringar av straffsystemet motiverade av allmänpreventiva skäl måste antas spela en ytterst marginell roll för laglydigheten jämfört med en rad andra faktorer. Det finns empiriskt underlag för att brottsligheten beror av

⁴⁷ Jareborg och Zila, s.77.

⁴⁸ Jareborg och Zila, s.78.

bland andra följande faktorer; upptäcktsrisk, risk för att bli straffad efter upptäckt, informell social kontroll och ”bestraffning”, socialgruppsstillhörighet, kön, religiös övertygelse, inställning till statsmakten, moralisk uppfostran, propaganda, utbildning, information, vanor, tillfälle att begå brott, behov av samhörighet (med laglydiga eller med sådana som är beredda att begå brott), arbets- eller familjeförhållanden, inkapacitering och dylikt.⁴⁹ Lägg i detta sammanhang märke till den informella, sociala kontrollen och bestraffningen samt behovet av samhörighet (att inte känna sig exkluderad från gruppen) och då kopplat till de effekter som kan följa av en namn- eller bildpublicering i media.

Bilden av en person förändras i mångas ögon redan när han är misstänkt för ett brott. Media kan vara starkt bidragande till att den ursprungliga bilden ändras, genom sin beskrivning av en person eller en persons gärningar. För en bredare krets, även innefattande den misstänktes närstående, förmedlar förmodligen media den ”officiella sanningen”.

Forskning har visat att allmänheten, som i regel är dåligt insatt i brottslighetens betingelser, tenderar att överskatta upptäcktsrisken kraftigt, och därför fäster större vikt vid straffens stränghet.⁵⁰

Mot bakgrund av kriminalpolitikens utveckling mot ”hårdare tag” är det ett rimligt antagande att också fler namnpubliceringar godtas. De tilläggsåtgärder som händelsevis drabbar den utpekade kan då motiveras med hänvisning till skuldprincipen. Dessvärre bortses då från det faktum att även andra drabbas härav.

⁴⁹ Jareborg och Zila, s.78 f.

⁵⁰ Jareborg och Zila, s.79.

5 Kriminaljournalistik

För att till fullo förstå problematiken kring namnpublicering och brottslingar i offentlighetens ljus krävs att det journalistiska område (kriminaljournalistiken) som behandlar brott som samhällsföreteelse, något belyses.

Massmedia säljer på normgränserna – våld, sex och ovanligheter. De vaktar gränserna åt oss. Samtidigt absolutifierar de normerna, och fungerar ofta som både polis, åklagare och domare på en och samma gång.⁵¹

5.1 Kriminaljournalistikens tematiska fält

Skildringar av handlingar och handlingssätt präglas av vissa konventioner eller koder inom kriminaljournalistiken. Dessa konventioner gör att skildringarna organiseras och gestaltas inom ramen för några få tematiska fält.

Peter Dahlgren analyserade innehållet i sex dagstidningar och två kvällstidningar under en tolv månadersperiod (september 1984 till augusti 1985) och fann nio tematiska fält. Dessa fält menar han är uttömmande på så vis att samtliga artiklar eller notiser går att inordna i åtminstone en av dessa kategorier.

Ett av de tematiska fälten är *märkliga omständigheter*. Det kan vara besynnerligt, komiskt, bisartt eller oväntat utifrån gängse uppfattningar om hur saker fungerar eller förhåller sig. Ett exempel är en artikel med rubriken ”*Ernst, 80, anklagas för misshandel av två poliser*”. Ett annat: ”*Stal tandguld från döda i krematorium*.” Denna kategori förekommer mest frekvent i kvällspressen.

Ett annat inslag i artiklarna är *djävhet*. Brotten beskrivs då som smarta, sinnrika, vågade, fiffiga och finurliga grepp. Ibland gränsar berättandet till beröm för att gärningsmannen varit så fräck och uppfinningsrik. Några exempel är: ”*Bluffirma duperade resebyrå*”, ”*Stal sju ton koppar*” och ”*Fräcka tjuvar klev in i sovrum*”. Många förmögenhetsbrott återfinns här.

I en del artiklar beskrivs *ondska* och människans hemska, brutala och grymma sidor. I denna kategori hamnar i stort sett alla våldsbrott. Det är noterbart att intensiteten i berättandet inte nödvändigtvis följer brottets allvar: ”*Man knivdödad i förort i natt*” får en kortfattad och slentrianmässig gestaltning medan en artikel med rubriken ”*Slog mannen medvetlös - tre män våldtog kvinna*”, är mycket mer påtaglig. I denna kategori brukar även narkotikarelaterad brottslighet och sexualbrotten hamna.

Vid skildring av vissa typer av brott ligger fokus på det själviska och omoraliska beteendet som dessutom innebär en materiell förlust för offret. Exempel här är inbrott och bilstöld. Andra brottstyper, såsom stöld och förskingring, som ofta presenteras utan antydning till mänskligt lidande, får

⁵¹ Ekström, s.327 f.

även räknas hit. Denna kategori kallar Dahlgren för *glupskhet och andra faiblesses*.

Den sociala ordningen eller symboler för den kollektiva integriteten, kan hotas vid vissa brottshandlingar, vilket kan exemplifieras med rubrikerna:

”Evakuerades efter falskt bombhot” och ”Mordbrännare tände polishuset”.

Ibland kan till och med en brottslig verksamhet bli så vanlig att det hotar att utvecklas till ett mönster som stör den samhällsliga ordningen. Rubrikerna ”Väskryckarvåg drar över Malmö” och ”Elva av tolv restauranger skattefuskar”, illustrerar detta väl. Denna kategori kallar Dahlgren för *hot mot den kollektiva ordningen*.

Ett annat tema är *missbruk av förtroende*. Kännetecknande är att någon med tjänsteställning inom privat eller offentlig sektor sviker förtroendet genom att utnyttja sin position för en brottslig gärning, vilket naturligtvis väcker indignation hos övriga.

Ordningsmaktens förhävanden (Dahlgren kallar det egentligen ”ordningmakten till försvar”) är en kategori för sig, där exempelvis polisrazzior beskrivs och ordningsmaktens ingripanden i allmänhet förmedlas till den breda allmänheten.

Vissa kriminella individer begår så spektakulära eller bestialiska dåd att de med år av medial bevakning blir att betrakta som kändisar och offentliga personer. En genre inom kriminaljournalistiken har därför kommit att fördjupa sig i dessa personers personalia och livshistoria. Exempel härpå är Clark Olofsson, John Ausonius, Jackie Arklöv och Tony Olsson. Artiklar som berör dessa individer har en tendens att mera ingående beskriva inte bara händelseförlopp kring de brottsliga gärningarna och skeenden på ett rättsligt plan utan innehåller mer av personliga dimensioner. Från tid till annan kan den kriminelle utifrån en skräckblandad förtjusning eller avsky från allmänheten, uppnå en sorts kultstatus. Denna kategori kallar Dahlgren för *supersjörnans följetong*. Artiklar med detta innehåll är vanligare och mera fullödiga i kvällspressen än i morgontidningarna.

En sista grupp av artiklar är de som beskriver en *juridisk följetong*. Under den period som var föremål för Dahlgrens studie gav ett litet antal rättegångar upphov till en hel del nyhetsartiklar. Berättelserna utgör en sorts följetong över en begränsad period. Nya tvister, vittnesmål och andra vändningar framstår som intressanta och dramatiska handlingar och det ursprungliga brottet hamnar i skymundan. Det bör påpekas att den absoluta lejonparten av brott beskrivs mycket kortfattat och summariskt i pressen, utan uppföljning och total genomlysning av de rättsliga stadierna. Till denna sistnämnda kategori (eller tematiska fält) hör endast de fåtal verkligt uppmärksammade brotten.⁵² Som nutida exempel kan nämnas medias rapportering om rättegångarna mot Ulf Olsson och mot den så kallade Knutbypastorn.

⁵² Dahlgren, s.48 ff.

5.2 Nyhetsvärdering och kriminaljournalistik

Varför blir ett brott i allmänhet en nyhet? Vilka egenskaper hos ett brott gör att just det rapporteras?

De nyheter som förmedlas i media är inte en spegel av verkligheten utan ett urval av det oväntade eller speciella – inom ramen för det förväntade. Nyheter väljs utifrån vad som förmodas intressera publiken, med möjligheter till identifikation hos läsaren, men inom ramen för vad som passar in i nyhetsorganisationens arbetssätt och resurser.

Bland de första nordiska teorierna inom nyhetsvärdering märks Östgaards teori från 1960-talet. Enligt denna teori fanns det tre grundläggande drag hos nyheter: *förståelse*, *identifikation* och *sensation*.

Förståelse kan tyckas vara en självklar faktor eftersom helt obegripliga nyheter omöjligtvis finner någon mottagare. Denna strävan efter begriplighet hos medierna kan dock leda till att nyheter/händelser med enkel struktur övervärderas och att mångfacetterade och komplexa skeenden förenklas till oigenkännlighet.

Publikens intresse väcks genom nyheter om företeelser som i någon mån redan är kända hos publiken (identifikation). Geografisk och kulturell närhet är viktig för läsarens behov av identifiering, liksom personifiering.

Sensation är en nödvändig komponent för att en händelse ska kunna betraktas som en nyhet. Enbart förståelse och identifikation ger inte nyhetsvärde. Som kriterier för sensation kan nämnas aktivitet (gärna med okänd utgång), till exempel genom någon typ av konflikt, hos oväntade eller ovanliga händelser.

Dessa samverkande faktorer ger konsekvenser för nyhetsmedias världsbild som övervärderar betydelsen av individuella handlingar (såsom brott) och framställer världen som överdrivet konfliktfylld.

Hvitfelt gjorde år 1985 en studie av vad som hamnar ”på första sidan” i Sveriges sex största morgontidningar. Studien omfattade cirka 1000 artiklar och rubriker. Hans slutsats var att sannolikheten för att en artikel hamnar på förstasidan ökar med följande faktorer; rätt ämnesområde, geografisk eller kulturell närhet, sensation, person- eller elitcentrering, enkelhet, vikt och relevans, tid och tema samt negativitet.

Resultaten från andra empiriska studier överensstämmer i påtagligt hög grad.⁵³

Östgaards och Hvitfelts studier hade båda en relativt generell ansats och tog inte sikte på brott eller kriminaljournalistik specifikt (även om detta gebit är en betydande del av journalistiken). Hur väl förhåller sig då dessa allmänna slutsatser till den smalare genren kriminaljournalistik?

Kriminaljournalistik bevakar brottslighet och denna är nästan uteslutande negativ. Brotts medför negativa konsekvenser för samtliga involverade.

⁵³ Börjesson, s.17 ff.

Offret mister liv, hälsa eller egendom. Staten förorsakas kostnader för utredning, dom och straff (direkt) och kostnader för brottsförebyggande åtgärder (indirekt). Gärningsmannen klarar sig sällan undan. Därmed har kriminaljournalistiken som genre redan uppfyllt ett viktigt kriterium vid nyhetsvärdering enligt merparten av relevanta teorier – negativitet.

Det torde vara relativt enkelt att hitta brottsligheten för en journalist eller någon med detta syfte. Polis, åklagare och domstolar har i regel allt material. Genom att informationen är lätt att samla in, och sällan komplicerad att beskriva, uppfyller brottsligheten som sådan andra viktiga kriterier vid nyhetsvärdering.

Vissa brott har naturligtvis högre nyhetsvärde än andra. Ovanliga och sensationella brott publiceras sannolikt oftare. Brott som inte sker så ofta, som mord, spioneri och kidnappning bör ha högre nyhetsvärde än snatteri och bostadsinbrott.

Brott med starkt sensationella eller extraordinära inslag, exempelvis styckmord eller vissa typer av organiserad brottslighet, får typiskt sett större publicitet än mer allmogliga brott.

Överraskande brott bör få större publicitet än brott som mer eller mindre kunnat förutses eller vars inträffande kunde anas eller i vart fall inte var helt ologiska mot bakgrund av tidigare brottslighet.

En utpräglad ordinär, strävsam medborgare, som är lätt för den genomsnittlige läsaren, eller flertalet läsare om man så vill, att identifiera sig med, som plötsligt visar sig vara brottslig har större nyhetsvärde än om en person med kriminell bakgrund begår samma brott.⁵⁴ En del av förklaringen till detta kan ligga i att denna dubbelnatur är mera fascinerande än det mera förutsägbara hos en notorisk återfallsförbrytare.

Efter liknande premisser torde brottsoffren kunna bedömas. En ”vanlig, ordentlig” kvinna som faller offer för en sexualförbrytare har förmodligen större nyhetsvärde än om en prostituerad kvinna blir överfallen av samma man, på samma sätt.⁵⁵

Brott med mycket aktivitet, där till exempel polisens insatser höjs utöver det vanliga eller där själva brottsförloppet är dramatiskt bör få ett större nyhetsvärde än vid motsatta förhållanden.

De geografiskt eller kulturellt nära brotten torde ha ett större nyhetsvärde än de mera avlägsna eller för rättskulturen främmande brotten.

⁵⁴ Börjesson, s.23.

⁵⁵ Jag vill i sammanhanget erinra om den norske kriminologen Nils Christies teori om det *idealiska offret*. Den förra kvinnan betraktas enligt denna teori som ett idealiskt offer, som erhåller fullständig offerstatus. Den senare kvinnan däremot är inte ett idealiskt offer och hon får inte heller någon ren offerstatus. I stället fördelas skulden mellan henne och gärningsmannen, enkelt uttryckt. Se *Christie*, ”Det idealiska offret”, artikel ur *Åkerström och Sahlin* (red.), s.46 ff.

Brottsliga gärningar som begås av kända personer av olika slag torde innefatta ett högre nyhetsvärde än de som begås av totalt okända. Kända personer har ju det gemensamt att en bred krets av publiken, i en rumslig och en tidsmässig kontext, kan identifiera sig med personen ifråga. Detta eftersom de känner igen personen sedan innan. Om exempelvis en känd skådespelare eller politiker gör sig skyldig till rattfylleri är det i regel en nyhet. Om en okänd person eller ”en vanlig medborgare” gör detsamma är detta ingen nyhet. Åtminstone är det regelmässigt ingen nyhet utan ytterligare omständigheter måste till och personens identitet är då i sig ingen faktor som gör händelsen till en nyhet.

Brott som begås av en tidigare känd gärningsman (som kan betraktas som en offentlig person) bör i enlighet med nyhetsvärderingsteorierna vanligtvis få ett högre nyhetsvärde än om gärningsmannen är totalt okänd och anonym för allmänheten.

5.3 Brottslingen i kriminaljournalistiken

En bärande tanke i de pressetiska reglerna har från begynnelsen och framåt varit att skydda dem som är misstänkta för brott – det är inte massmedia, utan domstolarna som ska döma i skuldfrågan. I anslutning till detta bör det påpekas att det är fullt möjligt att skriva en artikel om ett brott utan att nämna eller utpeka någon gärningsman. En annan sak är att en del tidningar litar till sin lösnummerförsäljning och av denna anledning sällan väljer ett så diskret alternativ. I vissa fall och under vissa stadier av en förundersökning saknar polis och åklagare bevis om gärningsmannens identitet till den graden att det blir omöjligt att skriva om den. I ytterligare andra fall verkar gärningsmannen så ointressant ur massmedial synvinkel att ett omnämnande eller utpekande över huvudtaget inte tjänar några syften.

Enligt Börjessons studie har andelen artiklar där ingen gärningsman omnämns legat kring 15 % sedan år 1950 (fram till 1988).

Det är inte heller de dömdas brott som publiceras. Hela tre fjärdedelar av de gärningsmän som i någon mån utpekats är ännu inte dömda för brottet. Andelen dömda har dessutom minskat de senaste 50 åren.

En förklaring finns förmodligen i rättegångsrapporteringen. I början av seklet hade denna en central plats i tidningarna. I både GP och DN fanns det åren 1920 och 1935 speciella vinjetter kallade ”*Från domstolarne*” där det rutinmässigt och fortlöpande rapporterades vad som skedde i rätten, vem som dömts för vad och liknande information. Något motsvarande finns av olika anledningar, inte numera.

Hur är det då med den misstänktes sociala tillhörighet? Enligt nyhetsvärderingsteorierna stiger ju nyhetsvärdet med social/socioekonomisk ställning. I tidningarna är personer ur socialgrupp 1 och 2 klart överrepresenterade bland de fall där yrke anges. Detta är i linje med nyhetsvärderingsteorierna betoning av det ovanliga och anknytningen till eliten som ”höjande” faktorer.⁵⁶

⁵⁶ Börjesson, s.53 ff.

6 Pressetik

6.1 Allmänt

Flertalet namn- och bildpubliceringar torde i praktiken bedömas enligt de pressetiska reglerna. Thorsten Cars, juris doktor och PO under åren 1980-1990, menar att de pressetiska reglerna numera innehåller allt det som TF saknar till skydd för den enskilde.⁵⁷

I en kommentar till 3 § i PON:s stadgar sägs att: ”om en tryck- eller yttrandefrihetsrättslig prövning i samma ärende inletts eller redan ägt rum, bör dock nämnden särskilt överväga om en pressetisk prövning är erforderlig”.⁵⁸ Kommentaren torde innebära en hänvisning till litis pendens och res judicata, men kan också förstås som att pressetiken är underordnad tryckfrihetsrätten vid en konflikt.

Tidigare gällde att en klagande, för att få saken prövad av PON, var tvungen att underteckna en förbindelse om att han inte skulle gå till domstol med samma sak. Sedan HD funnit att en sådan förbindelse saknade rättsligt bindande karaktär och således inte utgjorde rättegångshinder, har förbindelsen avskaffats.⁵⁹ Det är alltså möjligt att först pröva en sak pressetiskt och sedan tryckfrihetsrättsligt. Det sker exempelvis att uttalanden från PO eller PON åberopas i ett tryckfrihetsmål. Motsatt ordning är däremot mindre tänkbar.

Såsom beskrivits har lagstiftning på detta område principiellt undvikits till förmån för ett system som bygger på självsanering. Pressetiken är som begreppet antyder inte juridiskt bindande utan moraliskt förpliktigande och snarare vägledande än praktiskt tillämpliga i någon juridisk mening. Det är exempelvis ytterst sällsynt att PON i sina ärenden uttryckligen stödjer sig på en enskild punkt i de pressetiska reglerna. Likaså uttalas i ingressen till dessa regler att etiken ”inte i första hand” tar sig ”uttryck i en formell regeltillämpning”. I stället vädjas till en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften.

Hans-Gunnar Axberger, docent i straffrätt, professor i medierätt och PO under åren 1990-1992, delar in den svenska pressetiken i en reglerad del och en egentlig del. Den egentliga är den ursprungliga ur vilken delar brutits ut och reglerats, såsom genom de av pressens samarbetsnämnd givna pressetiska reglerna.⁶⁰ Den svenska pressetiska traditionen kan sägas gå ut på att publicera så mycket som möjligt utan att vara oetisk.⁶¹

⁵⁷ Cars, s.12.

⁵⁸ Stadgar för Pressens Opinionsnämnd (PON), från <http://www.po.se/Article.jsp?article=1904&avd=verksamhet> (2006-05-21).

⁵⁹ Cars och Danowsky, s.261.

⁶⁰ Mer om dessa i avsnitt 6.2.

⁶¹ Axberger, s.15.

Det finns alltså ett motstånd inom pressen och dess organisationer mot att formalisera etiken till den grad att den liknar juridiken. På samma sätt är PON mån om att inte kalla sina beslut för praxis eller prejudicerande. Åtminstone ambitionen är att göra en kasuistisk bedömning.

Pressombudsmannen, PO, har en central funktion i det pressetiska systemet. Uppgifterna består i att tillhandahålla allmänheten upplysningar och hjälp, men framför allt att ta upp klagomål mot enskilda tidningar.

Det pressetiska systemet vilar på ett civilrättsligt avtal mellan de tre organisationerna Publicistklubben (PK), Svenska Journalistförbundet (SJF) och Tidningsutgivareföreningen (TU). Det betyder att det bara är tidningar som är medlemmar i TU som är formellt bundna och förpliktade att medverka vid granskningen. Trots detta medverkar den absoluta lejonparten av de tidningar som anmäls, även de som inte tillhör TU. Systemet är med andra ord allmänt vedertaget.

För att föranleda en åtgärd ska anmälan avse en publicering där enskilda, främst fysiska personer, kunnat identifieras. Det är vidare inte tillräckligt att en uppgift är oriktig, utan den utpekade måste ha lidit en publicitetsskada.⁶² Det bör tilläggas att det inte heller är nödvändigt att en uppgift är oriktig, den kan ju innebära en publicitetsskada likväl. Den rättspolitiska ståndpunkten är densamma som vid förtal, uppgiftens sanningshalt är inte relevant (annat än i undantagsfall, såsom vid tillämpning av BrB 5 kap. 1 § andra stycket).

Vid klagomål från enskilda som känner sig kränkta eller orättvist behandlade av en tidningspublicering kan PO försöka verka för en rättelse eller ett genmäle.⁶³

Om PO bedömer att den klagande har goda skäl kontaktas tidningen för en diskussion.⁶⁴ Det är alltså fråga om en relativt informell kontakt i syfte att förlika parterna. Resulterar kontakterna i en överenskommelse om korrigerering är saken ur världen. I annat fall kan ärendet drivas vidare. För PO finns två alternativa vägar; att föra saken vidare till PON eller avskriva ärendet med motiveringen att det inte förekommit något brott mot god publicistisk sed. Ett avskrivningsbeslut kan överklagas av den enskilde till PON.

Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet, Svenska Tidningsutgivareföreningen och Sveriges Tidskrifter utser var för sig två ledamöter i nämnden (PON) jämte två suppleanter för dem. Chefsjustitieombudsmannen och generalsekreteraren i Sveriges Advokatsamfund utser gemensamt sex ledamöter och sex suppleanter för dem. Pressens samarbetsnämnd utser i sin tur en ordförande och en vice ordförande, vilka enligt PON:s stadgar bör vara jurister med erfarenhet som ordinarie domare. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.⁶⁵

⁶² Axberger, s.57 f.

⁶³ <http://www.po.se/verksamhet.jsp?avd=verksamhet> (2006-05-21).

⁶⁴ Axberger, s.59.

⁶⁵ Stadgar för Pressens Opinionsnämnd (PON), 6 § och 10 §.

Ordföranden, med domarbakgrund, kan sägas företräda allmänheten, vilken följaktligen har majoritet.

Nämnden kan antingen fria eller fälla. Det är inte fråga om någon dom i juridisk mening utan ett opinionsuttalande av symbolisk karaktär. Ett friande beslut innebär att saken är avslutad. Ett fällande innebär dels att den fällda tidningen ska betala en bot, benämnd expeditionsavgift (10 000 SEK vid en upplaga upp till 10 000 och 25 000 SEK vid en upplaga därutöver), dels att den fällda tidningen ska publicera det fällande opinionsuttalandet.

I realiteten förekommer det att en tidning, som inser risken för ett fällande utslag, erbjuder den klagande en summa som ryms inom expeditionsavgiften mot anmälan dras tillbaka. Expeditionsavgiften tillfaller inte den enskilde (utan bestrider det pressetiska systemets kostnader) varför en sådan lösning förefaller fördelaktig för en enskild som dessutom undviker ytterligare publicitet.⁶⁶

6.2 Etiska regler för press, radio och TV

6.2.1 Allmänt om de pressetiska reglerna

De främsta pressetiska reglerna är de som utgivits av Pressens samarbetsnämnd.⁶⁷ De syftar enligt sin ingress till att skydda enskilda från oförskyllt lidande genom publicitet.

De är allmänt vedertagna och har de facto tillämpats gentemot andra än medlemmar. Dessa medier kan emellertid utan åtgärd ignorera PON:s beslut.

I punkt 14 i de pressetiska reglerna erinras om oskyldighetspresumtionen: *”Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger.”* Genom denna punkt vill man undvika att media föregriper skuldfrågan, antingen genom att omskriva en rättslig process eller misstänkt person på ett sådant sätt eller genom namn- eller bildpublicering.

Med att föregripa domstolens dom genom att ta parti i skuldfrågan menas inte ett återgivande av omständigheter som pekar i riktning mot den åtalades skuld, utan att subjektivt argumentera för den ena eller den andra parten eller att vinkla rapporteringen för att förmedla ett intryck. Ett intryck som alltså har sin grund i journalistens subjektiva uppfattning i skuldfrågan.⁶⁸

⁶⁶ Axberger, s.60 f.

⁶⁷ Se Bilaga 1.

⁶⁸ Axberger, s.78.

6.2.2 Särskilt om namn- och bildpublicering

Flera av de pressetiska reglerna behandlar namn- och bildpubliceringar. Reglerna finns återgivna i sin helhet i bilaga 1 men för överskådlighets skull har jag valt att nämna de som har särskild betydelse i detta avseende:

Ge korrekta nyheter

4. Slå vakt om den dokumentära bilden. Var noga med att bilder och grafiska illustrationer är korrekta och inte utnyttjas på ett missvisande sätt.

Respektera den personliga integriteten

7. Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.

9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.

Var varsam med bilder

11. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterial.

12. Bildmontage, retuschering på elektronisk väg eller bildtext får ej utformas så att det vilseleder eller lurar läsaren. Ange alltid i direkt anslutning till bilden om den är förändrad genom montage eller retusch. Detta gäller även vid arkivering.

Var försiktig med namn

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.

17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

Reglerna om namnpublicering ska ses som ett särfall av skydd för den enskildes privatliv. Ur internationell synvinkel kan de betraktas som ett av den svenska pressetikens särmerken. Med undantag av Finland och Norge, där likartade avvägningar som i Sverige görs, är namnpublicering mer eller

mindre en självklarhet för pressen i andra länder vi har anledning att jämföra oss med.⁶⁹

Punkt 15 är den mest centrala punkten i sammanhanget.

Nyckelord i bedömningen är *skada* och *uppenbart allmänintresse*.

Den enskilde måste ha lidit skada (så kallad publicitetsskada) för att publiceringen eventuellt ska kunna klandras. Den som redan lidit en skada, till exempel på grund av att hans identitet är känd i negativa sammanhang, kan bedömas inte lida ytterligare skada av att namnet publiceras. En känd brottsling som begår ännu ett brott kan alltså namnges i ett sammanhang där en tidigare okänd brottsling inte bör namnges.

Enligt en ståndpunkt är redan ett utpekande med namn av en misstänkt person att föregripa domen och utpeka vederbörande som skyldig. Axberger vänder sig emot denna syn och menar att förvisso kan den som identifieras som brottsanklagad i massmedia lida skada av detta. En skada som inte säkert kan repareras av en eventuellt friande dom. Dock, menar Axberger, är det fel att påstå att själva identifieringen är ett föregripande av domen. Något föregripande sker ju inte om fakta återges korrekt och den anklagades ståndpunkt redovisas.⁷⁰ De pressetiska reglerna kräver just, bland annat genom ett källkritiskt förhållningssätt, att korrekta nyheter förmedlas och att alla parter ståndpunkter tillkännages.⁷¹ Följs dessa regler torde det sällan bli några problem i detta avseende. Så långt vill jag instämma i Axbergers resonemang. Däremot frågar jag mig: vad är fakta innan målet prövats?

Vad begreppet allmänintresse innebär är inte närmare definierat. Ofta betonas att allmänintresset inte är detsamma som ett allmänt intresse. Med allmänt intresse menas då folks allmänna nyfikenhet. Inte heller kan begreppet samhällsintresse förklara innebörden. Sannolikt ligger dock detta begrepp närmare. Allmänintresset ska ses som en variabel i den avvägning mellan olika intressen som pressen gör (publicera/publicera inte). Ju mindre risk för skada, desto lägre allmänintresse krävs. Ju större allmänintresse, desto större tolerans för skaderisker accepteras.⁷²

Aftonbladets kolumnist Yrsa Stenius för i anslutning till publiciteten kring den så kallade Hagamannen ett resonemang om begreppet allmänintresse.

Att allmänheten, särskilt i Umeåtrakten, är intresserad av att få reda på Hagamannens identitet - därom råder inget tvivel. Men har den rätt att få veta, i kraft av något viktigt intresse, samhälleligt eller personligt?

Knappast. [...]

Allmänintresset är inte liktydigt med allt sådant som allmänheten förmodas vara intresserad av. Ordet intresse ska, som författaren Gun-Britt Sundström har påpekat, i pressetiken inte tolkas synonymt med nyfiken utan synonymt med nytta.

Egenintresse, understryker Sundström, innebär "till nytta för oss själva".

⁶⁹ Axberger, s.74.

⁷⁰ Axberger, s.74 ff.

⁷¹ Se exempelvis punkterna 1, 2 och 13 i de pressetiska reglerna som finns bifogade som bilaga 1.

⁷² Axberger, s.67.

Analogt bör allmänintresse betyda "till nytta för allmänheten" - ur någon särskild, beaktansvärd synvinkel, demokratisk exempelvis.

Allmänintresset fick sin tyngd i det pressetiska systemet just utifrån föreställningen om medierna som folkupplysare i demokratins tjänst. Vad som är sant och relevant för människor att känna till om samhället, världen och verkligheten, det ska journalisterna se till att de får veta.⁷³

Pressens roll som en kritisk granskare av det offentliga livet är väl erkänd och en förutsättning för det demokratiska styrelseskicket, i form av upplysning och åsiktsbildning. Såväl pressetiken som rättssystemet i stort skiljer mellan offentligt och privat. Reglerna skiljer för dem som i någon mening träder fram på den offentliga scenen och dem som inte har sådana anspråk. Människor med offentliga uppdrag och ämbeten får finna sig i en kritisk belysning. Begreppet *offentlig person* används ofta i dessa sammanhang. Som exempel på offentliga personer brukar nämnas personer med offentliga uppdrag och ämbeten, författare, samhällsdebattörer, skådespelare, företagsledare, idrottsmän, etcetera. Trots att begreppet också används i juridiska sammanhang är det inte definierat. Grundprincipen kan emellertid formuleras så att människor vars förehavanden är av betydelse för långt många fler än dem själva, får tåla medias granskning. Det bör dock poängteras att det som belyses måste vara relevant i förhållande till personens ställning i offentligheten. Även en offentlig person kan följaktligen göra anspråk på ett skyddat privatliv och respekt för integriteten. Omvänt kan den som i normala fall inte är en offentlig person hamna på den offentliga scenen.⁷⁴

De pressetiska reglerna tillhandahåller starkast skydd för en privat persons privata liv. Här finns sällan skäl till publicitet. I princip krävs samtycke i dessa fall. När den privata personen antrar den offentliga scenen försvagas skyddet. Hänsyn måste dock tas till den skada som publiciteten kan medföra. Samma bedömning görs för den offentliga personens privata liv. När det i denna sistnämnda situation finns ett samband mellan privatlivet och den offentliga gärningen anses det legitimt att ge publicitet även åt privata förhållanden. Som ett exempel kan nämnas att offentliga personer vars trovärdighet kan vara beroende av hur de agerar ekonomiskt, får tåla att deras privata ekonomiska förhållanden belyses offentligt. I svensk press finns enligt Axberger ett iögonfallande intresse för makthavares ekonomiska förhållanden. Minsta skattetillägg eller ”finansiellt klipp” slås ofta upp stort och väcker indignation.⁷⁵

⁷³ Stenius, ”Att vi är nyfikna är inte tillräckligt”, artikel publicerad i Aftonbladet 2006-04-25, <http://www.aftonbladet.se/vss/nyheter/story/0,2789,814699,00.html> (2006-05-20).

⁷⁴ Axberger, s.63 f.

⁷⁵ Axberger, s.88.

7 Något om fotografiförbudet

Det är i svensk rätt förbjudet att fotografera i rättssalen. Förbudet infördes i och med rättegångsbalkens tillkomst (1948) och gäller alltså. Förbudet ska ses som en ordningsregel vid domstolsförhandlingar. I RB 5 kap. 9 § stadgas följaktligen:

Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen.

Bestämmelsen i RB 5 kap. 9 § är sanktionerad av RB 9 kap. 5 §: *Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till penningböter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.*

Fotografiförbudet, som alltså främst är en ordningsregel, får praktisk betydelse för massmedia på så vis att det avgör formerna för bevakningen av en rättegång.

Pressen, som uteslutande använder sig av foton när något ska visualiseras, är genom fotografiförbudet i detta avseende utestängda från en rättegång. Detta kan tjäna som en förklaring till den relativt sällsynta förekomsten av bildpubliceringar.⁷⁶

Stillbilder är inte tillåtna. Ej heller tv-sändningar från rättegångar. Däremot ljudinspelningar får göras. Radiosändningar kan tillåtas, men det är upp till rättens ordförande. I Anna Lindh-rättegången exempelvis avbröts SR:s sändning sedan rättens ordförande förbjudit direktsändningar.

En tv-fotograf polisanmälades sedan han fotograferat genom dörrspringan till en rättssal. Fallet avskrevs emellertid, vilket av SVT:s jurister tolkades som att det var tillåtet att fotografera ”in i” men inte ”i” en rättssal.

Fotograferandet ses som ett hot mot de inblandades integritet. Den tilltalade, som senare kan visa sig oskyldig, hängs ut. Vittnen kan avskräckas av publiciteten. Genom fotograferandet riskerar de att hamna i tidningen.

Frågan om att tillåta fotografering har aktualiserats vid flera tillfällen. Särskilt livlig var debatten 1995, när rättegången mot den amerikanske fotbollsstjärnan O J Simpson sändes ut över världen. I Sverige sände TV3 tre minuter från rättegången varje kväll. Dåvarande justitieministern Laila Freivalds sade sig inte vara främmande för tanken på att tillåta rättegångar i TV. Ingen ändring skedde dock och debatten tystnade.

Det finns emellertid jurister som öppnar upp för ett avskaffande av förbudet. Axberger menar att TV bör släppas in i rättssalen och hänvisar till offentlighetsfunktionen. TV-stationens intressen ska dock inte vara avgörande.⁷⁷

⁷⁶ Se avsnitt 8.1.

⁷⁷ Gustavsson, ”Riv upp fotoförbudet”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-01-20, från http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=6357 (2006-05-21).

Paralleller kan rimligen dras till begreppet allmänintresse och dess tillämpning inom det pressetiska systemet.

Axberger anser att fotoförbudet är outgrundligt. Även Henrik Edelstam, professor i processrätt vid Stockholms universitet, vill tillåta foto och TV under domstolsförhandlingar. Om bilderna sedan ska publiceras får det massmediala normsystemet avgöra. Hovrättslagmannen Krister Thelin argumenterar för ny teknik i rättssalen och menar att ljud- och bildåtergivning numera kan göras på ett sätt som inte stör vare sig ordningen i rättssalen eller processen i övrigt.⁷⁸

I sammanhanget vill jag lyfta fram den aspekten att de involverades uppträdande i rätten influeras av psykologiska faktorer. Enbart kännedomen om medias närvaro, vilken manifesteras än tydligare genom fotografering, kan i en del fall vara tillräcklig för att påverka agerandet hos ett vittne eller en tilltalad. Även om tekniken förfinats kan mediebevakningen således inverka menligt på rättegången. Denna risk ska vägas mot intresset av offentlighet eller allmänintresset om man så vill.

Rättsläget får i viss mån sägas vara oklart, då SVT-fotografens handlingar inte prövats. Att det skulle vara tillåtet att fotografera *in i* en rättssal när det inte är tillåtet att fotografera *i* en rättssal, är enligt min mening ingen riktigt tillfredsställande ordning. Att fotografera genom en dörrspringa eller ett fönster, kan i allmänhet säkerligen vara mindre störande för den tilltalade, målsäganden eller vittnen. Genom användande av nutidens moderna teknik behöver själva fotograferandet i sig inte vara ordningsstörande. Publiceringen av eventuella bilder av den tilltalade torde underkastas den gängse pressetiska bedömningen. Likväl kan massmedias närvaro, om än enbart i kulisserna, inverka på de involverades ageranden. Att tillåta vissa fotograferingar, men inte andra, är inte konsekvent och kan sägas strida mot likhetsprincipen (lika fall skall bedömas lika).

⁷⁸ Gustavsson, ”Riv upp fotoförbudet”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-01-20, från http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=6357 (2006-05-21).

8 Namnpublicering i pressen

8.1 Förekomst och utbredning

Att misstänkta eller dömda personers identiteter röjs eller annonseras i media har så vitt känt förekommit så länge media existerat.

För svenska förhållanden är det dock så att publiceringen av namn har minskat det senaste 50-70 åren. År 1920 var namngivning regel och endast för var tionde brottsling uteslöts namnet ur artiklarna. Successivt har namngivningen minskat, ner till knappa 5 % år 1985. Någonstans kring detta år nåddes den hittills minst frekventa publiceringen av namn för att sedermera öka något.

Brottslingar ur de högre samhällsgrupperna får i högre grad än övriga sina namn publicerade i pressen.⁷⁹

Vissa brottstyper är klart underrepresenterade vid namnpublicering i förhållande till brottstypens förekomst. Några exempel är stöld och häleri som betraktas som lindriga brott med relativt lågt straffvärde. Det var ju också för den här typen av brott som de pressetiska reglerna redan i sin barndom förespråkade en mycket restriktiv namnpubliceringspolicy.

Inställningen blir en annan då det gäller grövre brott, såsom mord och dråp. Fram till 1974 års version av de pressetiska reglerna var namnpublicering tillåten.⁸⁰ Namngivning av denna kategori av gärningsmän minskar likväl i samma takt som för brottslingar i gemen. Förutom de pressetiska reglerna uppstramning kan tros också samhällsutveckling och samhällsdebatt vara tänkbara orsaker till förändringen.

Tidningarna publicerar genomgående fler namn på brottslingar från andra orter än från utgivningsorten. Det tros sammanhånga med att det sker fler grova brott i riket än på utgivningsorten. Vad som förekommer inom en nation har ju kulturell anknytning, men dock en svagare geografisk anknytning än vad som försiggår på utgivningsorten, ur läsekretsens perspektiv.

Det finns många sätt att beskriva en människa. Genom att ange kön, ålder, bostadsförhållanden, social omgivning och personliga egenskaper kan man beskriva någon, så att alla vet vem man menar utan att för den skull nämna personens namn.⁸¹ Dessa uppgifter ska då betraktas som identifierande.

Sett i ett längre historiskt perspektiv har namnpublicering som företeelse onekligen minskat i omfattning. Detta trots att nyhetsvärderingsteorierna

⁷⁹ *Börjesson, s.57.*

⁸⁰ Alltså, namngivning betraktades som regel och var åtminstone implicit påbjuden (dock ej i juridisk mening) för en journalist eller ansvarig utgivare.

⁸¹ *Börjesson, s.59 f.*

betonar vikten av att nyhetsrapporteringen personifieras, annars nås inte den grad av identifiering hos adressaten som är erforderlig. Hur åstadkommer media denna personifiering då namngivelsealternativet förlorat i tyngd? Exempelvis är det möjligt att av statistiken utläsa att angivelse av gärningsmannens kön ökat i motsvarande grad som namngivningen minskat. Angivning av kön leder i normalfallet inte till att en gärningsman på grund av denna uppgift ensam kan identifieras, eftersom den absoluta lejonparten av alla brott begås av män.

En liknande utveckling finns för angivandet av ålder. Dock med den modifikationen att ålderns utbredning i artiklarna minskar efter år 1965, men befinner sig på en tämligen konstant nivå ändå.

De exakta adressangivelserna har aldrig fått något fäste i Sverige. Viljan från lagstiftarens sida att hindra privat rättsskipning och skydda gärningsmannen eller en för brott misstänkt person från att utsättas för privat rättsskipning, har alltid varit stark. Även om adressangivelserna redan vid 1900-talets första decennier låg på en internationellt sett låg nivå, har de minskat till att knappt förekomma. Å andra sidan har de mera indirekta adressangivelserna blivit långt mycket vanligare genom att viss region eller ort pekas ut.

Brottslingars etniska ursprung har traditionellt hanterats mycket försiktigt av pressen. Under efterkrigstiden har det emellertid skett en viss förändring i en mera tillåtande riktning.

I cirka 16 % av artiklarna med nämnd gärningsman (i någon mån utpekande av gärningsmannens identitet) yttras något om dennes sociala omgivning. Det mest förekommande är då att arbetsplatsen omnämns och detta då brottet begåtts på eller i anknytning till arbetet.

Att gärningsmannen/den misstänkte framställs med bild/foto är ytterst sällsynt i Sverige. Endast i 10 av 1545 artiklar i Börjessons studie fanns en bild som utpekade en viss person. I en del fall fanns bilder innehållande en gärningsman men då med förtäckt ansikte eller i en miljö där han är oidentifierbar (skum belysning, suddig bild, retuscherad bild).

Namngivningen av icke-dömda personer har minskat i samma takt som namngivningen totalt. De icke-dömdas andel av de namngivna ligger följaktligen på en konstant nivå.

Uppgifter om tidigare brottslighet i artiklarna har aldrig varit särskilt vanligt och förekommer i drygt ett fall av tio. I relation till andelen återfallsförbrytare utav samtliga dömda är korrelationen låg. År 1920 var den andelen 36 % och år 1980 cirka 50 %.⁸²

⁸² Börjesson, s.62 ff.

8.2 En genomgång av relevant praxis

Såsom poängterats ovan är de pressetiska reglerna endast vägledande för en ansvarsfull publicistisk hållning. De ska inte förstås som lagregler och PON:s beslut ska inte förstås som praxis.

Reglerna om namnpublicering, liksom de pressetiska reglerna i gemen, har förmodligen en dämpande effekt på antalet mål om tryckfrihetsbrott. Genom att inte publicera namn eller närmare igenkänningstecken på personer som sätts i samband med brott, vilket de pressetiska reglerna i normalfallet kräver, skyddar sig också pressen från åtal för förtal med stöd av TF. En person kan känna sig aldrig så utpekad och ärekränkt, men är han inte namngiven krävs det förmodligen mycket för att han ens ska kunna få till stånd ett åtal för förtal, och ännu mer för att han ska kunna vinna processen. Medan processen pågår kan han dessutom vara viss om att det som kränkte honom sprids ännu mer, till ännu vidare kretsar.⁸³

8.2.1 Pressens Opinionsnämnd

För att något illustrera hur namn- och bildpubliceringar betraktas inom det pressetiska systemet har jag valt ut en rad belysande exempel bland PON:s ärenden.

Några fall där tidningar klandrats av PON

Omaskerad bild

I en artikel om den för spioneri livstidsdömd Stig Bergling, fanns ett foto taget i anstaltsmiljö. På bilden förekom förutom Bergling också en annan man iförd anstaltskläder. Denne man, som var dömd till sluten psykiatrisk vård, menade att han inte var medveten om att han blev fotograferad och att han kände sig utlämnad inför anhöriga och bekanta som inte hade kännedom om att han var intagen. PON fann det klarlagt att publiceringen av den omaskerade bilden skett av misstag. Med hänsyn till hur mannen återgavs på bilden och de anmärkningsvärda omständigheterna vid dess tillkomst, ansåg PON att det redan från början måste ha varit uppenbart att bildpubliceringen skulle vara ägnad att allvarligt skada anmälaren. Försiktighet och ett säkerställande att maskering av bilden verkligen skedde före publiceringen, kunde därför krävas. Tidningen hade brustit i detta avseende, vilket föranledde klander från PON.⁸⁴

Rattfylleri

Expressen skrev den 30 april 2004 om en man som dömts till ett och ett halvt års fängelse för bland annat vållande till annans död, grovt rattfylleri och olovlig körning. Hans namn och ålder angavs i tidningen och i

⁸³ Börjesson, s.94 f.

⁸⁴ Cars, s.149 f. och Exp nr 42/1983 Aftonbladet.

anslutning till artikeln och på den lokala löpsedeln fanns ett foto av honom. Mannen, som tidigare dömts för olovlig körning och rattfylleribrott, hade kört ihjäl en kvinna då han i fel körfält kört på hennes bil med 2,4 promille alkohol i blodet.

Mannen uppgav i sin anmälan till PO att han och hans anhöriga tagit mycket illa vid sig av publiceringen som han menade saknade allmänintresse. När han kontaktades av tidningens reporter hade han bestämt avböjt att bli fotograferad.

Expressen yttrade till PO att mannen fått texten uppläst för sig utan att protestera mot att han namngavs på flera ställen. Visst hade han avböjt fotografering men han hade inte sagt något om att överhuvudtaget inte förekomma på bild.

Tidningen ville sätta ljuset på den fara onyktra bilförare innebär och att det finns förare som medvetet trotsar lagen och gång på gång kör onyktra. Beskrivningen av denna verklighet måste, enligt Expressen, utgå från faktiska förhållanden och innefatta namn och bild på gärningsman och offer. Det obehag som mannen upplevt genom publiceringen uppvägdes av allvaret i brottet, risken för återfall och att rattfylleri var ett stort samhällsproblem.

PO menade att Expressen inte intagit en sådan ansvarsfull hållning som pressetikern kräver. För detta borde tidningen klandras. PO motiverade sitt ställningstagande genom följande resonemang:

”Det framgår av vad Expressen framfört till PO att tidningen vill att den anmälda publiceringen skall betraktas som ett inslag i en redaktionell kampanj för hårdare rattfylleristraf. Publicering av namn och bild på notoriska återfallsförbrytare ingår i uppläggningsen. En sådan kampanj befriar inte tidningen från nödvändigheten att på vanligt sätt väga allmänintresset mot skadan. Expressens inställning kan tolkas som att tidningen medvetet eller omedvetet tagit på sig en ansvarsutkrävande och tillrättaförande mission gentemot anmälaren personligen. Att i detta enskilda rattfyllerifall utpeka anmälaren med namn och bild har inte sådant allmänintresse att det motiverar den avsevärda stigmatiseringen och publicitetsskadan för en allvarligt sjuk medborgare.”⁸⁵

PON gick på PO:s linje och menade att det stora allmänintresset i detta fall inte motiverade en identifiering av mannen på det sätt som skett.

Utpekad genom tidigare brott

I Aftonbladet publicerades den 15 september 2004 en artikel med rubriken "Knivmördare släpptes fri - överföll man". I artikeln skrevs om en 20-årig man som för fyra år sedan hade dödat en nära anhörig och dömts till sluten ungdomsvård. Den gångna helgen hade, enligt tidningen, 20-åringen tillsammans med flera andra män gått till attack mot en 30-årig man. Offret svävade nu mellan liv och död.

⁸⁵ Exp. nr 94/2004 Expressen, under PO:s beslut

Artikeltexten innehöll en beskrivning av det nu misstänkta brottet. Orten där det begåtts namngavs. Enligt vittnen var misshandeln ovanligt grov. Männerna hade riktat upprepade slag och sparkar mot den försvarslöse mannens huvud. Offret låg på sjukhus med svåra skallskador. Beträffande 20-åringen beskrevs även det brott han tidigare dömts för och innehållet i den påföljd han avtjänat.

I sin anmälan anförde 20-åringen (via ombud) att tidningen hade pekat ut en oskyldig person. Genom att händelserna kring dråpet år 2000 dragits upp hade han och hans anhöriga utsatts för onödigt lidande. Straffet för det brottet var avtjänat. Han och hans anhöriga var bosatta på en mindre ort där alla visste vem som avsågs.

Åklagaren beslutade om att lägga ned förundersökningen mot honom avseende händelsen år 2004. Beslutet, daterat den 7 oktober 2004, motiverades med att den misstänkte var oskyldig.

Tidningen menade att 20-åringen var anhållen misstänkt för försök till dråp då artikeln publicerades. I sammanhanget var det relevant att redovisa att han tidigare gjort sig skyldig till ett uppmärksammat våldsbrott. Han hade genom tidningens rapportering inte blivit vidare identifierad än inom den krets som redan känt till hans bakgrund. Att åtalet mot 20-åringen sedermera lades ned följdes också upp av tidningen.

PO hänsköt ärendet till nämnden, som instämde i dennes motivering till att tidningen skulle klandras. Pressombudsmannen anförde att publiceringen av artikeln skett på ett mycket tidigt stadium i utredningen. Flera män var anhållna. Uppgifter kring 20-åringen preciserades på ett sådant sätt att de medförde ett utpekande av honom inför den krets som kände till hans tidigare brott. Samtidigt drogs uppgifterna kring det gamla brottet upp igen. Fallet framställdes enligt PO också som att det var klarlagt att 20-åringen utsatt 30-åringen för mycket grovt våld. Rapporteringen innebar en klar publicitetsskada för honom som inte kunde motiveras med hänvisning till allmänintresset.⁸⁶

Snatteri

Den 24 juni 2004 publicerade Blekinge Läns Tidning en artikel med rubriken "*Polis hjälte på fritiden*". Bilden vid artikeln visade bakifrån en kvinna som belagd med handfängsel fördes bort av en polisman.

I artikeln berättades att två kända brottslingar, en man och en kvinna, hade stoppat på sig matvaror i en butik och gått ut ur butiken utan att betala. Händelsen bevitnades enligt tidningen av hundratals personer. Enligt artikeln var den kvinnliga brottslingen tidigare dömd för både misshandel och stöld.

⁸⁶ Exp nr 62/2005 Aftonbladet från http://www.po.se/Article.jsp?article=8120&avd=arenden_beslut (2006-05-05).

Kvinnan på bilden menade att den fick henne att framstå som en farlig brottsling. Uppgiften om att hon var dömd för misshandel och stöld var felaktig, hon hade inte ens varit anklagad för något sådant. Samma dag som artikeln publicerades ringde hennes chef och sade att hon inte behövde komma till arbetet på eftermiddagen såsom det var planerat. Arbetsgivaren trodde att han hade med en farlig brottsling att göra. Det hade tagit många år för henne att utbilda sig och få ett arbete. Genom publiceringen hade detta nu raserats på några minuter. Eftersom hon kände sig orättvist behandlad i pressen anmälde hon saken till PO.

Tidningen yttrade till PON att personerna på bilden var anonyma och att de omöjligtvis kunde identifieras i en större krets. Artikeln var en korrekt beskrivning av en händelse med stort allmänintresse.

Nämnden valde emellertid att ansluta sig till pressombudsmannens linje. De hundratals personer som bevitnade händelsen, samt troligen andra i kvinnans bekantskapskrets, har kunnat identifiera henne genom bilden. Kvinnan var misstänkt för ett ringa brott, snatteri. Identifieringen i kombination med uppgifter om tidigare brottslighet, sanna eller osanna, bedömdes ha orsakat henne en allvarlig publicitetsskada. Detta förhållande uppvägdes, enligt PO och PON inte av allmänintresset.⁸⁷

Fågelpensionatet

Den 22 mars 2004 publicerade Hallandsposten förstasidesrubriken ”Fågelluppövare utsatt för terror”. Inne i tidningen löd rubriken ”Ägaren till (företagsnamn) förföljd”. I artikeln berättades att ägaren (som namngavs) till ett fågelpensionat känt sig förföljd sedan en inackorderad fågel dött i hans vård. Han hade fått en stor mängd varor levererade till sig utan att han beställt dem. Någon hade också delat ut flygblad och skickat brev till djurskyddsorganisationer där det uppgavs att han plågade sina djur. Han misstänkte att det var ägaren till den döda fågeln som låg bakom alltihop. Misstankarna utreddes av polisen. Pensionatägaren berättade att han träffat fågelns ägare ett par gånger och då haft svårt att hålla sig lugn. Tidningen beskrev hur pensionatägaren knöt näven i byxfickan av tillbakahållen ilska.

Under rubriken ”Fel mat dödade fågeln” berättade tidningen att den döda fågeln var en kaja. Det hänvisades till ett veterinärutlåtande om dödsorsaken. I flera artiklar publicerade under april-juni 2004 uppgavs att det var förbjudet att hålla vilda fåglar i fångenskap.

Publiceringarna anmäldes av fågelägaren till PO. Han och hans familj hade blivit utpekade genom artiklarna. De var allmänt kända som fåglarnas ägare och hade bland annat framträtt i TV. I artiklarna förekom enligt mannen oriktiga sakuppgifter om hur fåglarna sköts under pensionatsvistelsen, kajans ålder samt om resultatet av obduktionen. Han utpekades genom artikeln den 22 mars som den person som trakasserat pensionatägaren. Rent

⁸⁷ Exp nr 37/2005 Blekinge Läns Tidning från http://www.po.se/Article.jsp?article=7774&avd=arenden_beslut (2006-05-05).

generellt hade publiceringarna innehållit ordval som missgynnat honom och hans familj och ställt dem i en dålig dager. De kände sig hotade eftersom det stod att pensionatägaren hade svårt att hålla sig lugn. I tre av publiceringarna utpekades han och hans familj som brottslingar då tidningen angav att de inte följt bestämmelserna om att vilda fåglar inte fick hållas i fångenskap.

Tidningen svarade att rapporteringen främst grundade sig på de inblandade myndigheternas beslut. Fågelägaren var inte identifierbar i en vidare krets genom tidningens publiceringar. Han och hans familj hade själva aktivt agerat i offentlighetens ljus genom sina anmälningar till miljö- och hälsoskyddsnämnden, ARN, JO samt genom att väcka enskilt åtal mot fågelpensionatets ägare.

PO yttrade i sitt beslut att anmälaren och hans familj tidigare framträtt i medierna (i TV och i andra tidningar) med sina fåglar. Han hade då uppträtt som djurvän och det kunde anses känt inom Hallandspostens spridningsområde att han var ägare till kajans och papegojorna. Dessa omständigheter gjorde att han utpekats genom tidningens publicering. Samma omständigheter gjorde dock att han fick tåla att omskrivas i samband med rapportering om fåglarna. De eventuella faktafel som fanns i artiklarna ansåg PO inte vara av sådant slag att de skulle föranleda kritik. I den första artikeln (22 mars) utpekades emellertid anmälaren som skyldig till ofredande och andra brott. Dessa anklagelser fick stå oemotsagda. Den återkommande uppgiften om det otillåtna med att hålla vilda fåglar i fångenskap, förstärkte intrycket av att kajans ägare inte kunde hålla sig inom lagens ramar. Tidningen hade enligt PO härigenom brutit mot god publicistisk sed.

PON förde ett liknande resonemang som PO och konstaterade att tidningen vidarebefordrat pensionatägarens obestyrkta misstankar om att anmälaren utsatt honom för brottsliga gärningar. Därmed hade tidningen åsidosatt god publicistisk sed.⁸⁸

Några fall där tidningar friats av PON

När Mijailo Mijailovic häktades misstänkt för mordet på utrikesminister Anna Lindh publicerade Dagens Nyheter (DN) hans namn och bild. Andra identifierande uppgifter såsom ålder, kön och nationalitet hade också angetts. De flesta övriga medier valde att avvakta till det att han erkänt gärningen. Publiceringen anmäldes till pressombudsmannen av Mijailovic via ombud. Enligt anmälan hade han lidit en stor och omotiverad publicitetsskada. Han var inte dömd för det brott som DN hängt ut honom för. Förundersökningen befann sig på ett tidigt stadium. Åtal var inte väckt. Genom publiceringen av hans namn och bild hade tidningen föregripit skuldfrågan.

⁸⁸ Exp nr 11/2005 Hallandsposten.

DN svarade i sitt yttrande till PO att namnpubliceringen inte innebar att tidningen tagit ställning i skuldfrågan. Tidningen hade inte i någon artikel påstått att Mijailovic var skyldig till brottet. Publiceringen var lugn, saklig och ansvarsfull. DN ansåg sig inte ha föregripit domen och utvecklade följande resonemang: ”Om varje namnpublicering i ett brottmål skulle anses bryta mot principen att ingen är skyldig förrän en fällande dom avkunnats skulle medierna genomgående tvingas vänta med namnpublicering tills målen vandrat genom hela rättsmaskineriet och en dom vunnit laga kraft. En sådan tillämpning av de pressetiska reglerna vore verklighetsfrämmande.”

Pressombudsmannen valde att avskriva anmälan och riktade ingen kritik mot tidningen. Publiceringen var försvarlig, framför allt med hänvisning till allmänintresset. Allmänintresset var i detta fall legitimt och oomtvistat. Intresset knöt sig inte endast till gärningen utan även till gärningsmannen. Tidningen hade inte föregripit domen och var i övrigt ansvarsfull i redigeringen.⁸⁹ Uppgifterna om ålder, kön och nationalitet godtogs också. Detta eftersom hans namn ändå avslöjade hans härkomst. Utpekande av hans nationalitet var därför ofrånkomlig när själva namngivningen var godtagbar. Mijailovic överklagade PO:s beslut och vidhöll att tidningen inte iakttagit de pressetiska reglerna. I likhet med PO fann PON att det inte fanns något skäl att rikta pressetiskt klander mot tidningen. Allmänintresset ansågs väga tyngre integritetsintresset i detta fall.⁹⁰

Hur gick det då med Norrländska Socialdemokraten (NSD) och den mycket uppmärksammade och kontroversiella policyn i namnpubliceringsfrågan?

I november år 2004 drev tidningen NSD en kampanj mot mäns våld mot kvinnor. Kampanjen hade sin bakgrund i ett mord på en trebarnsmamma i Piteå. Runt 9000 namnunderskrifter hade insamlats som skulle överlämnas till justitieminister Thomas Bodström. Kampanjen trappades upp genom en krönika där tidningschefen Lennart Håkansson klargjorde att ”kvinnomisshandlare ska presenteras i NSD”. En ny policy skulle införas som innebar att namn och bild på män som dömts för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning, skulle publiceras. De aktuella brottens straffminimum är 6 månaders fängelse⁹¹ och Håkansson betonade att det rörde sig om allvarliga brott eftersom det handlade om långvarigt förtryck och snärjande av kvinnan. Motivet var inte att ”öka straffet” eller hjälpa offren, utan för att det fanns ett allmänintresse. Vidare framhölls att bedömningen skulle göras från fall till fall.⁹² NSD:s nya policy i namnpubliceringsfrågan föranledde en livlig debatt, inte minst inom mediebranschen och i journalistkretsar. Kritik framfördes mot NSD, vilken i korthet gick ut på att de pressetiska reglerna skulle revideras och att det i förlängningen skulle undergräva det pressetiska systemets trovärdighet, om

⁸⁹ Jönsson, ”DN frias för namnpubliceringen”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-02-12, från http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=6509, (2005-09-14).

⁹⁰ Exp nr 65/2004 Dagens Nyheter.

⁹¹ Jfr BrB 4 kap. 4a §.

⁹² Jönsson, ”NSD publicerar namn och bild på män som döms för kvinnovåld”, artikel i tidskriften Journalisten 2004-11-15, från http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=7876 (2005-09-14).

policyn tillämpades. Dessutom menade policyns belackare att ett utpekande av gärningsmannen också innebar ett utpekande av hans offer, vilket tidningen ändå inte kunde ha avsett. En del debattörer ansåg att tidningens syfte säkert var gott men att det var en riskabel hållning att sträva efter att vara i samklang med en stark allmänopinion.⁹³

Det kan förefalla så att namn- och bildpublicering skulle ske dagligen eller varje vecka i NSD. Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet, BRÅ, dömdes i Norrbottens län år 2003 fem personer för grov kvinnofridskränkning.⁹⁴ Av denna anledning, samt att NSD inte var kategoriska utan individuella i bedömningen, dröjde det till september år 2005 innan den första namnpubliceringen skedde. Då publicerades namn och bild på en 33-årig Älvsbynbo som dömts till 1 års fängelse för våldtäkt och grov kvinnofridskränkning i tingsrätten. Hovrätten skärpte sedan påföljden till 1 år och 9 månaders fängelse. I sin krönika konstaterade tidningschef Håkansson att det den här gången inte funnits några tunga skäl att inte publicera.⁹⁵ Såvitt framgår av PO/PON:s hemsida förefaller NSD inte ha blivit anmälda för någon namnpublicering med anknytning till denna policy. Alternativt har tidningen anmälts men anmälan ännu inte varit föremål för PON:s prövning. Ett ytterligare alternativ är att tidningen friats, i sådant fall så pass nyligen att beslutet ännu inte finns utgivet i tryckt form. Frikännanden publiceras nämligen inte på hemsidan.⁹⁶

8.2.2 Tryckfrihetspraxis

”Krogkung” blev ”knarkkung”

I ett avgörande från Högsta domstolen (NJA 1991 s.155) klargjordes vilket uppsåtskrav som gäller för den formellt ansvarige på en periodisk skrift (i det här fallet den ansvarige utgivaren på en tidning).

Den 2 februari 1988 hade Örebro-Kurirens löpsedel följande lydelse: *”Örebros ’knarkkung’ utökar sitt imperium: Köper både Contan och Ritz. Vindskontor var knarkgömma.”*

På tidningens förstasida fanns följande hänvisningstext:

Köper två krogar till. X (namngiven) och hans företag (namngivet) tar över Ritz och Continental. Affären som genomförts bakom neddragna gardiner, avslutas i veckan. Fem av Örebros populäraste ungdomskrogar skulle därmed ingå i (företagets) verksamhet. Förutom Ritz och Continental, också René, Prisma och Strömpis. Kvar blir bara två konkurrenter Storan och Grand. Sidan 15.

Löpsedeln spreds till 175 olika försäljningsställen under natten och morgonen och tidningen hade en upplaga på 20 000 exemplar.

⁹³ Jönsson, ”NSD reviderar spelreglerna”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-11-18, från http://www.journalisten.se/ledare.aspx?article_id=7919, (2005-09-14).

⁹⁴ Eriksson, Jansson och Lindqvist, ”Minimalt stöd för NSDs nya policy”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-11-23, från http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=7940, (2005-09-14).

⁹⁵ Jönsson, ”Första namnpubliceringen för NSD”, artikel i tidskriften Journalisten, 2005-09-11, från http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=9647 (2005-09-14).

⁹⁶ http://www.po.se/search_result.jsp, (2006-05-05).

Den namngivne mannen väckte enskilt åtal för grovt förtal alternativt förtal mot den ansvarige utgivaren.

Han anförde att för dem som kände till den förestående affären hade han enbart genom löpsedeln utpekats som ”knarkkung”. I vart fall hade han genom hänvisningstexten på förstasidan i förening med löpsedeln identifierats som den ”knarkkung” som beskrevs där. Han hade genom uppgiften utpekats som brottslig. Det hade inte varit försvarligt att lämna uppgiften, som för övrigt varken var sann eller skäligen grundad.

Den ansvarige utgivaren, som bestred ansvarsyrkandet, anförde i sin talan att publiceringen av ordet ”knarkkung” skett av misstag. Rätt ordval på löpsedeln skulle vara ”krogkung”. Löpsedeln skulle bedömas för sig. Denna möjliggjorde ingen identifiering av mannen. För det fall ett utpekande ändå skulle anses ha skett, menade utgivaren att samtliga omständigheter skulle beaktas. Felet uppkom när nattredaktören skrev in texten till en av tidningens fyra löpsedlar. Misstaget upptäcktes inte vid korrekturläsningen. Vid åttatiden på morgonen uppdagades misstaget på redaktionen varvid medarbetarna startade en rundringning till försäljningsställena med en uppmaning att ta ned löpsedlarna. Personal utsändes också för att plocka ned kvarvarande löpsedlar. Strax efter nio informerades mannen om det inträffade och om vilka åtgärder som gjordes för att begränsa skadan. En ursäkt framfördes också. Samma dag meddelade den ansvarige utgivaren i lokalradion att publiceringen skett av misstag. Följande dag, den 3 februari, publicerade Örebro-Kuriren en dementi.

Skulle ändå brott (förtal) anses föreligga var skadan obefintlig eller utomordentligt liten med hänsyn till den begränsade spridning löpsedeln fått, det faktum att texten inte innehöll något utpekande om brottslig handling samt de åtgärder tidningen vidtagit för att begränsa skadan.

Bland de frågor som förelades juryn att ta ställning till besvarades en jakande: ”Utgör löpsedeln i förening med hänvisningstexten på sidan 1 i tidningen förtal jämlikt 7 kap 4 § 9 tryckfrihetsförordningen jämfört med 5 kap 1 § BrB?”

Tingsrätten ogillade åtalet. I domskälen skrev domstolen att tryckfrihetsbrottets straffbarhet inte är helt oberoende av subjektiva omständigheter. En sådan ståndpunkt skulle nämligen enligt tryckfrihetssakkunniga leda till att de särskilda straffbudena vid tillämpning på tryckfrihetsbrott fick ett mer vidsträckt innehåll än vid brott som inte skett genom tryckt skrift. Vidare konstaterade TR att löpsedelns felaktiga formulering tillkommit av misstag och således utan uppsåt.

Hovrätten kom till motsatt slutsats och ändrade tingsrättens dom. HovR dömde den ansvarige utgivaren för tryckfrihetsbrott innefattande förtal. Med hänvisning till TF 8 kap. 12 § jämförd med 1 § i samma kapitel, gjorde HovR bedömningen att den ansvarige utgivaren känt till och godkänt publiceringen av den aktuella löpsedeln. Innehållet i skriften anses infört med utgivarens vetskap och vilja. I denna del föreligger inte utrymme för att låta subjektiva omständigheter påverka bedömningen. Betydelsen av sådana omständigheter uppkommer, enligt HovR, vid besvarandet av frågan

huruvida utgivaren, om han också faktiskt tagit del av löpsedeln, skulle ha förstått att den innefattade förtal. Det ansågs uppenbart att han skulle ha insett att mannen utan grund utpekades som brottslig.

HD konstaterade att förutsättningarna för förtalsbrott objektivt sett var uppfyllda. Uttrycket "vetskap" och "vilja" innebär att den ansvarige utgivaren skall anses ha haft uppsåt att föra in texten i just det skick som den publicerades. I allmänhet får alltså utgivaren för en tidning svara för en artikel som förts in i tidningen, som om han skrivit den själv, även om han inte ens tagit del av artikeln innan den införts (som i förevarande fall).

HD lämnar ett visst utrymme för ansvarsfrihet vid extrema omständigheter. Någon sådan omständighet förelåg inte i detta fall. HD fastställde således HovR:ns domslut. Den ansvarige utgivaren skulle, om målsäganden så begärde, låta införa Högsta domstolens dom i Örebro-Kuriren.⁹⁷

Sydafrika-spåret

I Expressen och Aftonbladet publicerades under två dagar i september 1996 artiklar angående en man som utpekades som Olof Palmes mördare. Mannen väckte enskilt åtal för förtal mot tidningarnas ansvariga utgivare. Han anförde i sitt gärningspåstående att uppgifterna om honom vilka sedda var för sig eller sammantagna utpekade honom som brottslig och klandervärd i sitt levnadssätt eller var ägnade att utsätta honom för andras missaktning. Uppgifterna innefattade påståenden om att han mördat statsministern, att han var en kallblodig mördare med många liv på sitt samvete och att han fortsatt ägna sig åt tung kriminell verksamhet i ett afrikanskt land. Påståendena menade han byggde på rena fantasier och overifierade uppgifter från suspekta personer. Vidare var det inte försvarligt att lämna uppgift i saken, inte heller var uppgifterna sanna och det hade inte funnits skäligen grund för dem. Med hänsyn till artiklarnas omfattande spridning och att innehållet var ägnat att medföra mycket allvarlig skada, var brottet att anse som grovt. I anslutning till åtalet fördes även en skadeståndstalan.

Publiceringarna blev så småningom föremål för hovrättens prövning.⁹⁸

Svea hovrätt, med bland annat PON:s ordförande Johan Hirschfeldt som domare i målet, hade att ta ställning till en förstasida i Expressen med namn och bild jämte rubriken "*Han pekades ut som PALMES MÖRDARE*". Även fem olika textavsnitt som behandlade mannens påstådda vandel och levnadssätt samt en bild i Aftonbladet prövades.

Hovrätten konstaterade att publiceringarna utpekade mannen såsom brottslig och klandervärd i sitt levnadssätt. Uppgifterna hade varit ägnade att utsätta honom för andras missaktning. Därmed innefattade artiklarna förtal i och för sig. Frågan var då om ansvarsfrihetsgrunderna var tillämpliga. TF 7 kap. 4 § punkt 14 och BrB 5 kap. 1 § andra stycket uppställer två rekvisit: 1) det

⁹⁷ NJA 1991 s.155. Jämför med den skyldighet som finns att publicera fällande avgöranden från PON.

⁹⁸ RH 2002:39.

skall vara försvarligt att lämna uppgiften och 2) uppgiften skall vara sann eller uppgiftslämnaren skall ha haft skälig grund för den.

Hovrätten förde därefter ett resonemang som anknöt till pressetikern:

”Om en uppgift är sann får den i regel, även om den är nedsättande, spridas om det är försvarligt med hänsyn till det allmänna nyhetsintresset. Någon allmän rätt att alltid få säga sanningen, om uttalandena är kränkande, finns dock inte. En avvägning måste göras mellan skyddet mot kränkande yttranden och yttrandefrihetens krav. I vissa situationer måste intresset av att skydda någon mot kränkande uttalanden vika för allmänintresset.”

Beträffande allmänintresset yttrade hovrätten att statsministermordet, såväl vid den aktuella tidpunkten, liksom alltjämt, tilldrog sig ett betydande allmänintresse. Frågan om gärningsmannens identitet var inkluderad häri. Mot denna bakgrund var det försvarligt att lämna uppgifter kring det så kallade Sydafrika-spåret.

Frågan var emellertid om det var motiverat att på det sätt som skett identifiera mannen med namn och bild och att offentliggöra påståenden om att han skulle ha gjort sig skyldig till en omfattande grov brottslighet.

De båda tidningarna menade att rapporteringen inte var anmärkningsvärd mot bakgrund av att mannens identitet och gärningar var allmänt kända. Av utredningen i målet framkom sådana omständigheter att han enligt hovrätten inte framstod som en ”vanlig privatperson, med det skyddsintresse som därmed följer”. Uppgifterna om hans verksamhet som elitsoldat i ett ”tvivelaktigt arméförband” hade bekräftats av insatta. Hans namn hade dessutom förekommit i böcker. Namn- och bildpubliceringarna bedömdes följaktligen som försvarliga.

Tidningarna, som bär bevisbördan för det andra rekvisitet, lyckades inte styrka att uppgifterna var sanna. Hade de då haft skälig grund för uppgifterna? Hovrätten underkände argumentet att mannens identitet redan röjts av andra medier, internationellt och i Sverige, och framhöll principen om att varje tidning svarar för sin publicering. Däremot ansågs omständigheten att uppgifterna redan publicerats i andra medier visa att dessa nyhetsorgan kan ha ansett att det fanns skälig grund för uppgifterna. Likaså hade god journalistik bedrivits i form av källkritik och kontroll av uppgifter. Sammantaget bedömdes tidningarna ha haft skälig grund för uppgifterna. De ansvariga utgivarna friades.⁹⁹

⁹⁹ RH 2002:39.

8.2.3 Europadomstolens praxis

Prinsessan Caroline (gift von Hannover), äldsta barnet till Monacos furste Rainier III av huset Grimaldi och hans framlidna maka Grace (född Kelly) är med anledning av sin härkomst och sitt familjeliv en eftertraktad kvinna för fotografer.

Under en ridtur i en allmän park år 1993 blev hon fotograferad av en paparazzifotograf. Bilden publicerades i den tyska veckotidningen Bunte den 5 augusti 1993 under rubriken: ”*Caroline deppar. Hennes liv är en roman med otaliga olyckor.*”

Fotona från ridturen i parken, jämte ett dussintal andra tidningsbilder, kom att ligga till grund för hennes mångåriga kamp mot den tyska kändispressen och det som hon menade var en kränkning av hennes privatliv. På två punkter nådde hon framgång. En bild föreställande henne och barnen med rubriken ”*Jag tror inte jag kan bli den idealiska hustrun för någon man*” blev förbjuden att återpublicera. Fem bilder föreställande henne och skådespelaren Vincent Lindon i det bortre hörnet av en restaurangträdgård i Saint-Rémy-de-Provence förbjöds också. Domstolen motiverade ställningstagandet med att hon i den positionen hade en rimlig förväntan på avskildhet. I övrigt fann de tyska domstolarna, från underrätten till författningsdomstolen, att Caroline var en offentlig person och fick finna sig i att bli fotograferad på allmän plats. Tryckfriheten väjde således tyngre än rätten till privatlivet.¹⁰⁰

Prinsessan Caroline fann sig inte i de rättsliga motgångarna utan förde saken till Europadomstolen för prövning. De tyska domstolarna hade inte tillförsäkrat henne den rätt till privatliv som följer av artikel 8 i Europakonventionen.

I sin dom (von Hannover mot Tyskland) konstaterade Europadomstolen, med hänvisning till praxis, att i begreppet privatliv inkluderades den personliga identiteten, såsom personens namn och bild. Den fysiska och psykologiska integriteten ingick också. Fotografierna föreställande henne och personer i hennes närhet föll enligt domstolen tveklöst inom privatlivets gränser. Bilderna hade ett personligt och till och med intimt innehåll. Fotograferandet var i en del fall att betrakta som trakasserier och förföljelse. Vidare fann domstolen att Caroline visserligen företrädde den härskande familjen i Monaco vid olika kulturella evenemang, men att hon aldrig företrädde staten Monaco. Allmänhetens rätt att få veta är en viktig komponent i en demokrati, som ibland även rör det som är hänförligt till en offentlig persons privata liv, framför allt om det finns politiska aspekter. I detta fall fanns emellertid ingen sådan aspekt då Caroline inte företrädde någon stat. Publiceringen av bilderna hade enligt domstolen enbart ett syfte; att tillfredsställa läsekretsens nyfikenhet. Detta syfte gagnade inte något viktigt samhällligt intresse, såsom exempelvis en debatt av allmänt intresse. De tyska domstolarna hade enligt Europadomstolen inte gjort en korrekt avvägning mellan intressena (yttrandefrihet och rätten till privatlivet). En

¹⁰⁰ PO:s Årsberättelse 2005, från

http://www.po.se/uploaded/document/2006/2/7/_rsberattelser_2005_PO-PON__for_hemsidan.pdf (2006-05-21).

kränkning av artikel 8 förelåg eftersom käranden hade ett legitimt intresse att kunna förvänta sig ett effektivt skydd för privatlivet.¹⁰¹

Den svenske pressombudsmannen, Olle Stenholm, förde i 2005 års årsberättelse ett intressant hypotetiskt resonemang om hur han skulle bedöma bilderna på prinsessan Caroline om de publicerats i svenska tidningar och anmälts till PO. Prövningen skulle då, i enlighet med PO:s uppdrag, begränsa sig till vad som faktiskt publicerats. Bilderna skulle alltså bedömas. De flesta av bilderna var enligt PO alldagliga och inte en enda av bilderna föreställde prinsessan i någon komprometterande situation. Bilderna var inte förklenande eller generande. Möjligen skulle PO ha ställt sig kritisk till de bilder där Carolines barn förekom. En ansvarsfull publicistisk hållning kräver att barn behandlas mer återhållsamt. Mycket talar ändå för att PO skulle ha avskrivit ärendet och prinsessan av Monaco hade då fått överklaga till Pressens Opinionsnämnd.

PO förefaller överraskad över utgången och pekar på det faktum att samtliga av domarna i Europadomstolen i detta fall kom från republikanska länder. Efter detta konstaterande lanserar han en teori om att domarna möjligtvis inte förstår det faktum att barn till statschefen i ett monarkistiskt system är offentliga personer från det ögonblick de föds. Det går inte att skilja mellan när de företräder staten eller när de inte gör det. Familjen är staten, vilket också har sitt pris.¹⁰²

Enligt JK Göran Lambertz måste Sverige ta konsekvenserna av domen och införa en ny lag till skydd för privatlivet. En sådan lag skulle ta sikte på intrång i privatlivet, exempelvis i form av smygfotoferingar. JK kan tänka sig både skadestånd och straff som sanktioner. Pressombudsmannen ställer sig mycket kritisk till en eventuell lag eftersom den skulle innebära att staten skulle ta över ansvaret att bedöma vad som utgör en kränkning av privatlivet, vilket skulle resultera i att mediernas självsanerande verksamhet skulle bli överflödig.¹⁰³

¹⁰¹ Europadomstolens dom den 24 juni 2004, *von Hannover mot Tyskland*, från <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=von%20%7C%20Hannover&sessionid=7113475&skin=hudoc-en> (2006-05-22).

¹⁰² PO:s Årsberättelse 2005, från http://www.po.se/uploaded/document/2006/2/7/_rsberattelser_2005_PO-PON_for_hemsidan.pdf (2006-05-21).

¹⁰³ *Granath*, ”JK vill skydda privatlivet i ny lag”, artikel publicerad 2006-04-09 på SR:s hemsida: <http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=834105> (2006-05-22).

I målet *P4 Radio Hele Norge ASA mot Norge* (dom den 6 maj 2003), tog Europadomstolen ställning till frågan om en domstols vägran att låta en radiostation direktsända en rättegång var förenlig med Europakonventionens artikel 10.¹⁰⁴

Den norska radiokanalen P4 Radio Hele Norge ASA (härefter P4) ansökte till herredsretten i Nes, om tillstånd till att sända radio från hela eller delar av huvudförhandlingen i det så kallade Orderud-fallet. Fyra personer stod åtalade för trippelmord. En son och hans fru, fruns halvsystem och en väninna till henne anklagades för mordet på mamman, pappan och systemen. Enligt P4 hade morderna varit mycket uppmärksammade, kanske rönt mest publicitet i den norska kriminalhistorien. Morderna ansågs ha genomförts med särskild råhet och allmänintresset var stort.

Radiokanalens ansökan avsågs av underrättsdomaren (sorenskrivaren) genom ett fax:

”ANSÖKAN OM RADIOSÄNDNING

Avseende Orderud-fallet

Avslås härmed

Ingen beviljas sådant tillstånd”¹⁰⁵

Beslutet fattades med hänvisning till ett lagrum i den norska *domstoloven*. P4 överklagade beslutet till lagmansretten i Eidsivating, som avvisade överklagan. Beslutet var på grund av sin natur inte möjligt att överklaga. Radiokanalen förde saken till den norska Högsta domstolen som nekade prövningstillstånd. Under tiden, med början den 18 april 2001, pågick rättegången. Den hölls med öppna dörrar men på grund av det stora massmediala intresset och att rättegångssalen var för knapphändig för att hysa både media och nyfiken allmänhet, fick speciella arrangemang vidtas. Ett presscenter sattes upp i en intilliggande sportshall, varifrån media kunde följa rättegången via direktöverföring av ljud och bild till en storbilds-tv.

P4 klagade till Europadomstolen och anförde att dess yttrandefrihet enligt artikel 10, i form av rätten att sprida uppgifter, var orättfärdigt inskränkt. Till en del berodde det orättfärdiga på att det medium som P4 använde sig av, radio, särbehandlades negativt. Orderud-fallet hade uppenbarligen ett mycket stort allmänintresse och allmänheten ett legitimt intresse av att få del av rättegången, vilket skulle ha företräde om inte tungt vägande skäl talade emot.

Domstolen konstaterade att klagande part huvudsakligen hade invändningar mot att inspelning och sändning av ljud från rättssalen inte tilläts, vilket begränsade dess möjligheter. Domstolen antog, till viss grad, att de aktuella restriktionerna beträffande radiosändningar innebar en kränkning av klagandens yttrandefrihet enligt artikel 10, punkt 1. Frågan om inskränkningen var berättigad med hänvisning till artikel 10 punkt 2 behandlade domstolen mycket kort. Åtgärden hade uttryckligt lagstöd och tjänade legitima syften. Den var ämnad att skydda annans goda namn och rykte samt rättigheter och upprätthålla domstolarnas auktoritet och opartiskhet.

¹⁰⁴ Se bilaga 2.

¹⁰⁵ Fritt översatt från den engelska översättningen i domen.

För att besvara frågan om åtgärden var nödvändig i ett demokratiskt samhälle för att uppnå något av dessa syften, förde domstolen ett allmänt resonemang. Direktsänd radio eller TV från en rättssal kan förändra rättegångens karaktär, generera ytterligare press på de involverade och även påverka deras agerande och följaktligen äventyra opartiskheten. De nationella domstolarna är mer insatta än Europadomstolen i förutsättningarna i det enskilda fallet och kan bättre avgöra ifall en direktsändning skulle kunna riskera en rättvis rättegång. Mot bakgrund av detta måste konventionsstaterna ges ett stort utrymme för skönsmissiga bedömningar i regleringen av pressens möjligheter att direktsända rättegångar. Europadomstolen betraktade inte en legal presumtion mot direktsändningar (såsom den norska i detta fall) i sig som oförenlig med artikel 10. Den nationella regleringen stöddes av relevanta och tillräckliga skäl och betraktades som proportionell i förhållande till de legitima syftena. I anslutning till detta resonemang konstaterade Europadomstolen att den aktuella rättegången avsåg särskilt avskyvärda brott, som skett i familjär kontext. Vidare var rättegången offentlig och det breda medieintresset hade tillfredsställts genom speciella arrangemang (presscentrat). Samtliga medier hade behandlats på samma sätt, ingen hade tillåtits direktsända rättegången och ingen hade uteslutits från möjligheten att följa den på distans, från presscentrat. Europadomstolen kom till slutsatsen att ingen kränkning av artikel 10 skett.¹⁰⁶

Av denna dom från Europadomstolen är det rimligt att dra slutsatsen att de nationella domstolarna har en bred marginal att göra skönsmissiga bedömningar. Den svenska regleringen kring radiosändningar är inte i konflikt med Europakonventionens artikel 10. Indirekt verkar samma bedömning kunna omfatta även fotoförbudet. Dessa regleringar är alltså legitima undantag från den annars rådande yttrandefriheten.

Den svenska offentlighetsprincipen medför att en hel del information är allmänt tillgänglig, även sådan som rör enskilda förhållanden. Domstolsakter, som innehåller sådan information är tillgänglig för vem som helst, vilket inte är fallet i åtskilliga andra konventionsstater. De privata förhållanden som myndigheterna är belagda att behandla som sekretessbelagda skiljer sig åt mellan konventionsstaterna. Det är därför inte möjligt att med stöd av artikel 8 i Europakonventionen uppställa stränga krav på sekretess. Konventionsstaterna ges i stället frihet i detta avseende. Det som är möjligt att kräva med stöd av artikel 8 är emellertid att särskilt känsliga uppgifter, till exempel om medicinska förhållanden, måste behandlas på ett ansvarsfullt sätt och inte göras tillgängliga för dem som saknar ett legitimt skäl att ta del av dem. Ett illustrerande exempel utgör fallet *Z mot Finland* (Europadomstolens dom den 25 februari 1997). Målet gällde en kvinna, Z, som var HIV-smittad och vars man åtalades för att ha haft samlag med flera kvinnor trots att även han var HIV-smittad. För att kunna bedöma mannens straffrättsliga ansvar var det av vikt att fastställa vid

¹⁰⁶ Europadomstolens dom den 6 maj 2003, *P4 Hele Norge ASA mot Norge*, från: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=40&portal=hbkm&action=html&highlight=Norway&sessionid=6889602&skin=hudoc-en> (2006-05-05).

vilken tidpunkt han fått kännedom om när han blev smittad. Som ett indicium i detta sammanhang var även kvinnans HIV-status av intresse. Hennes medicinjournaler kom att användas som ett bevismedel i rättegången mot mannen. Flera av hennes läkare hördes också som vittnen. I domen mot mannen röjdes Z:s identitet och hennes HIV-status. Visserligen omfattades handlingarna i målet av sekretess men bara under en tioårsperiod. Europadomstolen hade inga invändningar mot att läkarna hördes som vittnen, eftersom det skett bakom stängda dörrar. Inte heller användandet av hennes journaler som bevismedel ifrågasattes. Att hennes identitet och HIV-status offentliggjordes i domen, liksom att handlingarna efter 10 år inte längre omfattades av sekretess, ansågs emellertid strida mot artikel 8 och rätten till privatliv.¹⁰⁷

Europadomstolen beaktade bland annat att tunga, allmänna skäl talade för att den åtalade mannens gärningar blev grundligt och fullständigt kartlagda. Kvinnans medicinjournaler kom att användas som bevismedel först sedan andra möjligheter, som att få henne att vittna mot mannen, uttömts.¹⁰⁸

Att publicera hennes identitet i domen, var dock inte godtagbart, oavsett om hon inte uttryckligen motsatt sig detta. Nationell rätt krävde i det här fallet att namngivning undveks i syfte att hindra identifiering. Delar av domskälen skulle också hållas konfidentiella under en tid.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Danelius, s.238.

¹⁰⁸ Se domen under punkt 102 och 106. *Z mot Finland*, dom den 25 februari 1997.

¹⁰⁹ Se domen under punkt 113. *Z mot Finland*, dom den 25 februari 1997.

9 Namnpubliceringens presumtiva effekter ur rättslig synvinkel

Förundersökningssekretess

Förundersökningssekretessen har två syften; dels att skydda utredningen och dels att skydda enskilds intressen (SkrL 5:1 § och 9:17 §). Sekretess gäller enligt första stycket i 9:17 § för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden. Med personlig uppgift avses alla uppgifter som kan hänföras till den enskilde personen, exempelvis ekonomi, hälsotillstånd och adresser. Sekretessen gäller om det inte står klart att den kan ”röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider skada eller men”. Det är alltså fråga om ett omvänt skaderekvisit och med en presumtion för sekretess. Enligt JO ska man vid bedömningen ”sätta sig in i den enskildes situation och försöka förstå hur denne skulle uppleva det om uppgifterna om honom sprids till ytterligare någon eller några personer”.¹¹⁰

Att publiciteten kring ett brottmål påverkar sekretessbedömningen, åskådliggjordes genom ett rättsfall från Regeringsrätten, RÅ 1990 ref. 47. Fråga uppkom om rätt att få ta del av vissa handlingar förekommande i förundersökningen om mordet på statsminister Olof Palme. De aktuella handlingar var inkomna till Rikspolisstyrelsen (RPS) och innehöll rapporter från andra polismyndigheter och skrivelser från allmänheten angående händelser och iakttagelser som kunde sättas i samband med mordet. RPS lämnade rätteligen ut dessa handlingar med undantag av uppgifter som kunde identifiera dem som lämnat uppgifter eller ”tips” till polisen samt uppgifter som kunde identifiera dem som de lämnade uppgifterna rörde.¹¹¹

Namn-/bildpubliceringens effekter på vittnen/vittnespsykologi

Kan då massmedias publicering av namn eller bild på misstänkt person påverka en vittnesutsaga? Eftersom ögonvitnesskildringar (målsägandens eller vittnets) är ett betydande bevismedel i många brottmål finns anledning att uppmärksamma denna problematik närmare. Vittnespsykologi, som är en del av rättspsykologin, studerar faktorer som kan influera riktigheten och fullständigheten i ögonvitnesskildringar. När en person upplever någonting, exempelvis ett brott, och sedan ska försöka minnas denna händelse sker det genom ett komplext samspel mellan individens psykologiska egenskaper, händelsens karaktär och omständigheterna vid detta tillfälle (då individen ombeds att minnas händelsen). Trots detta komplexa samspel är det teoretiskt möjligt att indela minnesprocessen i tre steg; *inkodning* (när vi tar in och behandlar information), *lagring* (när vi bevarar information över tid) och *framplockning* (när vi ska hämta fram lagrad information).¹¹² Det är

¹¹⁰ Bring och Diesen, s.523.

¹¹¹ Bring och Diesen, s.524.

¹¹² Christiansson, s. 155

under mellanstadiet, mellan brottstillfället och förhörssituationen eller vittnesutsagan, som massmedias bevakning kan påverka minnesbilden hos ögonvittnen och därmed vara till men för utredningen. Om en dagstidning exempelvis publicerar bilder på en misstänkt person kan detta innebära att ett vittne omedvetet förändrar eller kompletterar sin ursprungliga minnesbild. Den nya informationen integreras och individen kan ofta inte avgöra var informationen härstammar från.¹¹³

Problematiken har aktualiserats genom tidningen Expressens rapportering om den så kallade "Hagamannen". Efter att polisen gått ut med att den misstänkte mannen är 33 år och bosatt i Umeå kommun, valde Expressen att avslöja den misstänktes identitet genom att publicera namn och bild. Detta upprörde bland annat Umeåpolisens båda presstalesmän. De menade att utredningen var omfattande (åtta överfall) och att många vittnen skulle höras. Det var viktigt att dessa inte påverkades av medias rapportering. Dessutom riskerade eventuella vittneskonfrontationer att få ett lägre bevisvärde, om målsägande eller vittne sett uppgifterna i tidningen.¹¹⁴

Vittnesuppgifters tillförlitlighet är regelmässigt lägre då de påverkats av publiciteten kring ett brott. Enligt min uppfattning är det mycket olyckligt att pressen medan förundersökningen ännu är i ett känsligt stadium, går ut med uppgifterna om mannens identitet. Det intresse som möjligtvis kan förekomma beträffande dessa uppgifter är hänförligt till allmänhetens nyfikenhet snarare än ett allmänintresse. Såsom tidigare anförts är ett sådant intresse inte tillräckligt för en publicering. Dessutom finns en betydande risk för publicitetsskador, inte enbart för den misstänkte, utan kanske än mer för Hagamannens offer och anhöriga. Ett sannolikt scenario är att dessa personer redan utsatts för en närgången massmedial bevakning och ett oförskyllt lidande, något som knappast avtar efter offentliggörandet av den misstänktes identitet.

För att visa hur rättsväsendet och massmedia kan komma till diametralt olika slutsatser i ett enskilt fall vill jag något gå in på nyhetsrapporteringen kring en uppmärksammas händelse. Märkligt nog har källorna varit knapphändiga så referatet av händelsen bygger till stor del på egna minnen från nyhetsförmedlingen.

I februari 2005 var det svenska ishockeylandslaget Tre Kronor samlat för ett läger och en turnering i Stockholm. Några av spelarna tillbringade kvällen på egen hand. En 22-årig kvinna anmälde dagen efter att hon blivit våldtagen av tre män. Hon visste inte då men fick senare reda på männens identitet och att de var ishockeyspelare i landslaget. Männerna erkände att de haft sexuellt umgänge med kvinnan, men nekade till anklagelserna om våldtäkt. Med anledning av brottsmisstankarna, ställdes de utanför laget när det var dags för match. Landslagsledningen ville invänta skeendet. Att i detta läge bänka dessa tre spelare, vilka i normala fall varit ordinarie, framstår enligt min mening som ett disciplinärt straff. De båda kvällstidningarna, Expressen och Aftonbladet, valde att gå ut med namn och bild på de tre ishockeyspelarna på löpsedeln och på förstasidan, med

¹¹³ Christiansson, s. 159 f.

¹¹⁴ <http://tv4.se/nyheter/454575.html> (2006-05-05).

motiveringen att de var offentliga personer samt att alla ishockeyintresserade ändå skulle kunna lista ut vem de var utifrån laguttagningen vid match. Förundersökningen, som gällde sexuellt utnyttjande, lades ner i ett tidigt skede. Efter de inledande förhören verkade ord stå mot ord och det gick inte att styrka brott, enligt åklagaren. Förundersökningen kom emellertid att återupptas av en annan åklagare med särskild inriktning på nedlagda sexualbrottsutredningar. Efter några ytterligare förhör och andra åtgärder kom utredningen återigen att läggas ned, av samma skäl. Brott gick inte att styrka. Kvinnan var vid tillfället kraftigt berusad och hade vaga minnesbilder av händelseförloppet.¹¹⁵ Rättsväsendet friade alltså de tre männen. Vilken blev medias dom? Vilka blev de sociala konsekvenserna? Det verkliga händelseförloppet är det få som känner, om ens de involverade. Inte desto mindre bestämmer sig (vissa) nyhetsorgan tidigt för att de är skyldiga. Spelarna är inte längre välkomna i landslaget. Två av dem sparkas från sina klubbar, den tredje får inte förlängt sitt kontrakt. De är de facto förvisade ur landet. De är inte längre några bra förebilder. Det svenska folket minns dem som ”våldtäktsmän”. Deras anhöriga får utstå den enorma publiciteten och den närgångna journalistiken. Fruar och flickvänner fick nu försvara sina män som varit otrogna mot dem (oaktat frågan om handlandet var brottsligt). Om detta ämne kan man naturligtvis ha åsikter. Utifrån min infallsvinkel nöjer jag mig med att dra den slutsatsen att media bevisligen kan agera såväl åklagare, domare och bödel på en och samma gång. Och inte är rätten att bemöta anklagelser lika helig som inom juridiken. Likaså är beviskravet väsentligt lägre ställt än ”bortom rimligt tvivel”. Inte heller är vi ”lika inför media”.

¹¹⁵ Lisinski, ”Tre åtal efter ny prövning av sexbrott”, artikel publicerad i DN 2005-12-30 <http://www.dagensnyheter.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=509008&previousRenderType=6> (2006-05-21).

10 Sammanfattande slutsatser och avslutande diskussion

10.1 Sammanfattande slutsatser

Vilken inställning har svensk rätt till att misstänkta och dömda personer offentliggörs i media?

I svensk rätt får som huvudregel anses gälla att den enskildes integritet och risken för publicitetsskada väger tyngre än allmänintresset. Namn- och bildpubliceringar har traditionellt inte varit föremål för lagstiftning. I stället har lagstiftaren överlämnat åt massmedierna att genom självsanering åstadkomma en tillfredsställande ordning. För pressens del har därför pressetiska regler utformats, som i praktiken avgör om merparten av namn- och bildpubliceringar står i överensstämmelse med en ansvarsfull publicistisk hållning.

De pressetiska reglerna avser främst att skydda misstänkta personer. Dömda personer skyddas i mindre utsträckning. Skyddsbehovet har bedömts vara större för den förra kategorin då allmänintresset i regel är större och skuldfrågan inte är avgjord och således kan föregripas.

En utgångspunkt med reglerna är att oskyldiga i betydelsen oskyldigt utpekade misstänkta personer, brottsoffer och anhöriga, i möjligaste mån inte ska förorsakas publicitetsskada.

Vid mer flagranta överträdelser, där någon utpekats som klandervärd eller brottslig, kan en namn- eller bildpublicering föranleda straffrättsligt ansvar för förtal. Sådana situationer bedöms utifrån tryckfrihetsstraffrättsliga bestämmelser, vilka innebär ensamansvar på formell grund med uppsåtspresumtion. Visst utrymme för ansvarsfrihet finns emellertid för försvarliga offentliggöranden.

När har allmänintresset ansetts överväga skaderisken och motiverat en publicering?

Allmänintresset, som ska förstås som *till nytta för allmänheten* kan i en del fall vara tillräckligt starkt för att motivera en publicering av identifierande uppgifter. Allmänintresset kan allmänt sägas vara högre vid särskilt allvarliga eller grova brott och vid brott som på något sätt involverar en offentlig person. Medan de pressetiska reglerna främst skyddar den privata personens privata liv, får i regel offentliga personers offentliga liv tåla massmedial granskning och belysning.

Ju större allmänintresse, desto större publicitetsskador kan godtas. Ju lägre risk för publicitetsskada, desto lägre allmänintresse krävs.

Innebär publicering av identifierande uppgifter ett föregripande av domen?

En publicering av identifierande uppgifter behöver inte nödvändigtvis innebära ett föregripande av domen. Flera av de pressetiska reglerna betonar vikten av att fakta redovisas på ett korrekt sätt och att de olika parternas

ståndpunkter återges. Likaså förefaller det orimligt om media skulle behöva invänta den slutliga utgången i ett fall, genom samtliga rättsliga instanser, innan någon identifierande uppgift lämnas ut. Emellertid kan inte bortses från risken att enskilda publiceringar kan innebära ett föregripande av domen, särskilt om rapporteringen i någon mån är vinklad med utgångspunkt i upphovsmannens subjektiva uppfattning. Då media kan sägas förmedla *sanningen* kan risken att allmänheten och de som är involverade i rättegången blir påverkade, inte uteslutas.

Har publiceringarna stöd i straffideologierna?

För att en allmänpreventiv effekt ska kunna uppnås krävs i viss mån att gärningsmannen kan identifieras. Att oskyldiga, direkt eller indirekt, kan utpekade av en publicering får dock anses stå i strid med skuldprincipen. Generellt har inslaget av offentligt verkställda straff avtagit under lång tid och förekommer knappast längre.

Vilka rättsliga effekter får ett offentliggörande av en misstänkt persons identitet?

Ett vittne kan bli allt säkrare på att iakttagelserna från brottstillfället är korrekta om de stöds av massmedierapporteringen. Rättare sagt, korrigeras de egna minnena omedvetet och kommer att bättre överensstämma med den massmediala beskrivningen. Ur utredningssynpunkt innebär detta att vittnesutsagor eller utpekanden genom vittneskonfrontation får ett lägre bevisvärde. Rättssäkerheten skulle äventyras om domstolen skulle fästa vikt vid uppgifter från vittnen som missletts av medias rapportering. Oskyldiga skulle riskera att bli fällda. För en fällande dom krävs i stället ytterligare och starkare bevisning.

Det är inte heller tillfredsställande att massmedia och rättsväsendet stundtals kommer till motsatta slutsatser i skuldfrågan. Ur mångas synvinkel verkar det vara av mindre betydelse att en person är friad i juridisk mening då media står för en annan beskrivning av verkligheten. Utifrån den enskildes perspektiv kan detta få förödande konsekvenser.

Vilken betydelse har medias intresse för ett brott?

Medias intresse, som kan sägas bero av nyhetsvärde och allmänintresse, för ett brott har stor betydelse i flera avseenden. Nyhetsrapporteringen kan sätta fokus på angelägna samhällsproblem som behöver ventileras. Det demokratiska samhällsskicket förutsätter att allmänheten är upplyst i relevanta och aktuella samhällsämnen. Brotts- och kriminalpolitik är två exempel. Dessvärre kan medias intresse även få negativa konsekvenser i form av oförskyllt lidande för enskilda och leda till rättsliga effekter.

10.2 Avslutande diskussion

Den Norrländska Socialdemokratens uttalade policy i namnpubliceringsfrågor avseende kvinnofridsbrott, stöder sig på en sorts rättighet för de kvinnor som teoretiskt sett befinner sig i farozonen för att bli utsatta för brottsligheten i fråga, att få veta. Dessutom bedöms uppgifterna

om vem som dömts för grov kvinnofridskränkning vara av sådant allmänintresse att den bredare allmänheten har en rätt att få veta. Att personer dömda för dessa brott blir allmänt kända förmodas göra de potentiella brottsoffren mera medvetna om riskerna i allmänhet och de utpekade männens onda uppsåt i synnerhet. Den oro som kunde märkas inom journalistkretsar då NSD lanserade sin nya policy var om inte obefogad så överdriven. Policyn har endast inneburit någon enstaka namnpublicering och den ansvarige utgivaren har då gjort en bedömning i det enskilda fallet. Mycket av oron bestod i att NSD skulle vara kategoriska och namnge alla män dömda för fridskränkingsbrotten. En sådan ordning skulle förbise att också de anhöriga (brottsoffren) skulle lida skada av en publicering. Hänsynen till de anhöriga är en faktor som har beaktats i bedömningen.

Kvällspressen förefaller till sin karaktär vara mer sensationssökande än dagspressen. Detta yttrar sig genom att brottshändelser som avhandlas tämligen summariskt och utan detaljrikedom eller djup i morgontidningarna tenderar att i vissa fall bli omfattande artiklar där namn, bild eller andra identifierande uppgifter om såväl brottsoffer och gärningsman är vanligt förekommande i kvällspressen. Idealiskt sett eftersträvas även i det senare mediet de journalistiska yrkesetiska idealen om *allsidighet, nyhetsvärde, diskretion* och *respekt för den privata sfären* samt *opartiskhet i förhållande till parterna och skuldfrågan*.

I andra fall finns tyvärr brister i detta avseende. Av textens utformning blir det möjligt att identifiera en misstänkt/dömd person för en bredare allmänhet eller för en krets av personer i dennes närhet, som annars förblivit ovetande. Förutom de klara fallen där namn lämnas ut eller ett klart och tydligt fotografi publiceras och gärningsmannen på så vis är identifierbar finns en rad mera indirekta utpekanden. Språkbruket kan avslöja skribentens uppfattning i skuldfrågan, liksom rubriken, valet av källor, omnämmandet av den misstänktes yrke, utpekandet av en mindre ort såsom personens bostadsort, dennes ovanliga ålder eller etniska ursprung och andra liknande omständigheter.

Följden blir många gånger en form av straff på ett socialt plan: *förakt, avsky, avståndstagande, rädsla, ilska, uteslutning, skilsmässa, främlingskap, uppsägning*.

För de senaste 10-15 åren verkar statistikunderlaget vara relativt knapphändigt men en kvalificerad gissning är att utrymmet för namnpubliceringar under denna period har ökat. Media har genom rapporteringen kring en rad uppmärksammade brott testat gränserna för det tillåtna. Ofta har publiceringarna godtagits med hänvisning till allmänintresset. Det är inte omöjligt att den alltmer tillåtande inställningen till namnpubliceringar sammanhänger med att brottsligheten ses som ett allt allvarigare samhällsproblem vars lösning enligt den kriminalpolitiska debatten numera är ökad repression. Ska straffsystemet få allmänpreventiv effekt krävs ju att en viss identifiering sker. Att namnge en brottsling kan mot denna bakgrund i en del fall tjäna detta syfte.

Media betraktas ibland som den fjärde makten. Utan att ta ställning till denna ståndpunkt kan saken formuleras så att media har allmänhetens förtroende att förse dem med tillförlitlig information. Den enskilde bör i sin vardag kunna fatta rationella beslut utifrån den information han på olika sätt får genom media. Missbrukar media detta förtroende på något sätt är det statsmakternas sak att överväga åtgärder. Huruvida åtgärder kommer vidtas och i sådant fall av vilket slag är en politisk fråga som i denna kontext kan lämnas därhän.

Medierna har sin funktion och sin kompetens inom ett område av ett demokratiskt, öppet och transparent samhälle och domstolarna har på motsvarande vis sitt kompetens- och ”jurisdiktionsområde”. En massmedia som ikläder sig dömande funktion och makt är i detta perspektiv ett allvarligt missförhållande i en rättsstat. Med andra ord är det alltså ofta olämpligt, oetiskt och ibland till och med brottsligt att kalla en tjuv för tjuv.

Bilaga 1

Etiska regler för press, TV och radio¹¹⁶

Press, TV och radio skall ha största frihet inom ramen för tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen för att kunna tjäna som nyhetsförmedlare och som granskare av samhällslivet. Härvid gäller dock att skydda enskilda mot oförskyllt lidande genom publicitet. Etiken tar sig inte i första hand uttryck i en formell regeltillämpning utan i en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften. De etiska reglerna för press, radio och tv skall vara ett stöd för den hållningen.

I. PUBLICITETSREGLER

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.
4. Slå vakt om den dokumentära bilden. Var noga med att bilder och grafiska illustrationer är korrekta och inte utnyttjas på ett missvisande sätt.

Var generös med bemötanden

5. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som gör anspråk på att bemöta ett påstående skall, om det är befogat, beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på så sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna. Observera att ett genmäle inte alltid kräver en redaktionell kommentar.
6. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen. Respektera den personliga integriteten

Respektera den personliga integriteten

¹¹⁶ <http://www.po.se/Article.jsp?article=1011&avd=verksamhet> (2006-04-23)

7. Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.
8. Iakttäta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd.
9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.
10. Framhäv inte berörda personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Var varsam med bilder

11. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterial.
12. Bildmontage, retuschering på elektronisk väg eller bildtext får ej utformas så att det vilseleder eller lurar läsaren. Ange alltid i direkt anslutning till bilden om den är förändrad genom montage eller retusch. Detta gäller även vid arkivering.

Hör båda sidor

13. Sträva efter att ge personer, som kritiseras i faktaredovisande material tillfälle att bemöta kritiken samtidigt. Sträva också efter att återge alla parterers ståndpunkter. Var uppmärksam på att anmälningar av olika slag kan ha till enda syfte att skada den som blivit anmäld.
14. Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger. Den slutliga utgången av en skildrad rättssak bör redovisas.

Var försiktig med namn

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.
16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.
17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

Bilaga 2

Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

I relevanta delar:

Artikel 6 - Rätt till en rättvis rättegång

1. Var och en skall vid prövningen [...] av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från förhandlingen eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller de minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.
2. Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.

Artikel 8 - Rätt till skydd för privat- och familjeliv

1. Var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet får inte inskränka denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande, eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 10 – Yttrandefrihet

1. Var och en har rätt till yttrandefrihet. Denna rättighet innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser. [...]
2. Eftersom utövandet av de nämnda friheterna medför ansvar och skyldigheter, får det underkastas sådana förföreskrifter, villkor,

inskränkningar eller straffpåföljder som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till [...] skydd [...] för annans goda namn och rykte eller rättigheter, för att förhindra att förtroliga underrättelser sprids eller för att upprätthålla domstolarnas auktoritet och opartiskhet.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Axberger, Hans-Gunnar: Pressetik – Pressetiska konflikter, regler och synsätt, Juristförlaget, Stockholm, 1994

Axberger, Hans-Gunnar och Strömberg, Håkan: Yttrandefrihetsrätt, Studentlitteratur, Lund, 2004

Bring, Thomas och Diesen, Christian: Förundersökning, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2005

Börjesson, Britt: Brott och publicitet: kriminaljournalistik och pressetik under 1900-talet, Göteborgs universitets avdelning för masskommunikation, 1988.

Cars, Thorsten: Pressetiken i praktiken – en översikt av PO/PON:s praxis, Allmänna förlaget, Göteborg, 1991

Cars, Thorsten och Danowsky, Peter: Pressen inför rätta, tryckfrihetspraxis 1970-1981, Norstedt, Stockholm, 1982

Christiansson, Sven-Åke: Traumatiska minnen, Natur och Kultur, tredje utgåvan, Falun, 2002

Dahlgren, Peter: BRÅ-rapport 1987:1 Pressens bild av brottsligheten, Allmänna förlaget, Stockholm, 1987

Danelius, Hans: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, upplaga 1:3, Norstedts Juridik, Stockholm, 2000

Ekström, Mats och Nohrstedt, Stig Arne: Journalistikens etiska problem, Rabén Prisma, Svenska Journalistförbundet, Stockholm 1996

Funcke, Nils: Tryckfriheten under tryck – Ordets män och statsmakterna, Carlson Bokförlag, Stockholm 1997

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne: Brottsbalken – en kommentar, del I, (1-12 kap.), studentutgåva 3, Norstedts Juridik, Stockholm, 2002

Häthén, Christian: Stat och straff: rättshistoriska perspektiv, Studentlitteratur, Lund, 2004

Jareborg, Nils och Zila, Jozef: Straffrättens påföljdlära, Norstedts Juridik, Stockholm, 2000

Neumann, Ricki: Finns det gränser? Om satir, massmedier och tryckfrihet, Sellin, Stockholm, 2004

Träskman, Per Ole: "Brottslingen som offentlig person", artikel intagen i Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, nr 32, Den personliga integriteten – Föredrag vid den XX:e nordiska juriststämman i Lund 1977, (red.) Linander, Bo och Hjelmqvist, Stefan, Studentlitteratur, Lund, 1979

Weibull, Lennart och Börjesson, Britt: Publicistiska seder - Svensk pressetik i teori och praktik 1900-1994, Tidens förlag och Svenska Journalistförbundet, 1995

Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red.): Det motspänstiga offret, Studentlitteratur, Lund, 2001

Offentligt tryck

Proposition 1962:10 Med förslag till brottsbalk

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk – avgivet av Straffrättskommittén

Internet

Europadomstolens hemsida

<http://www.echr.coe.int/echr>

Europadomstolens dom den 24 juni 2004, *von Hannover mot Tyskland*, från <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=von%20%7C%20Hannover&sessionid=7113475&skin=hudoc-en> (2006-05-22)

Europadomstolens dom den 6 maj 2003, *P4 Hele Norge ASA mot Norge*, från

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=40&portal=hbkm&action=html&highlight=Norway&sessionid=6889602&skin=hudoc-en> (2006-05-05)

PO och PON:s hemsida

<http://www.po.se/index.jsp?avd=startsida>

"Etiska regler för press, TV och radio" från

<http://www.po.se/Article.jsp?article=1011&avd=verksamhet> (2005-09-07) samt (2006-04-23)

”Stadgar för Pressens Opinionsnämnd”, från
<http://www.po.se/Article.jsp?article=1904&avd=verksamhet> (2006-05-21)

<http://www.po.se/verksamhet.jsp?avd=verksamhet> (2006-05-21)

Exp nr 37/2005 Blekinge Läns Tidning, från
http://www.po.se/Article.jsp?article=7774&avd=arenden_beslut (2006-05-05)

Exp nr 62/2005 Aftonbladet, från
http://www.po.se/Article.jsp?article=8120&avd=arenden_beslut (2006-05-05)

http://www.po.se/search_result.jsp (2006-05-05)

PO:s Årsberättelse 2005, från
http://www.po.se/uploaded/document/2006/2/7/_rsberattelser_2005_PO-PON__for_hemsidan.pdf (2006-05-21)

Stenholm, Olle: ”Konsten att täta läckor”, artikel i Svenska Dagbladet, 2003-10-10, från <http://www.po.se/Article.jsp?article=4103> (2006-04-24)

Tidskriften Journalistens hemsida

<http://www.journalisten.se>

Gustavsson, Agneta: ”Riv upp fotoförbudet”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-01-20, från
http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=6357 (2006-05-21)

Eriksson, Anna, Jansson, Pär, Lindqvist, Håkan: ”Minimalt stöd för NSDs nya policy”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-11-23, från
http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=7940 (2005-09-14)

Jönsson, Mårten: ”DN frias för namnpubliceringen”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-02-12, från
http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=6509 (2005-09-14)

Jönsson, Mårten: ”NSD publicerar namn och bild på män som döms för kvinnovåld”, artikel i tidskriften Journalisten 2004-11-15, från
http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=7876 (2005-09-14)

Jönsson, Mårten: ”NSD reviderar spelreglerna”, artikel i tidskriften Journalisten, 2004-11-18, från
http://www.journalisten.se/ledare.aspx?article_id=7919 (2005-09-14)

Jönsson, Mårten: ”Första namnpubliceringen för NSD”, artikel i tidskriften Journalisten, 2005-09-11, från
http://www.journalisten.se/a.aspx?article_id=9647 (2005-09-14)

Aftonbladets hemsida

<http://www.aftonbladet.se>

Stenius, Yrsa: ”Att vi är nyfikna är inte tillräckligt”, artikel publicerad i Aftonbladet 2006-04-25, från <http://www.aftonbladet.se/vss/nyheter/story/0,2789,814699,00.html> (2006-05-20)

Dagens Nyheters hemsida

<http://www.dn.se>

Lisinski, Stefan: ”Tre åtal efter ny prövning av sexbrott”, artikel publicerad i DN och på dn.se 2005-12-30 från <http://www.dagensnyheter.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=509008&previousRenderType=6> (2006-05-21)

Svenska Dagbladets hemsida

<http://www.svd.se>

Schultz, Mårten: ”Begränsa meddelarfriheten”, artikel i Svenska Dagbladet 2003-09-26, från http://www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_6226863.asp (2006-05-05)

Sveriges Radios hemsida

<http://www.sr.se>

Granath, Sören: ”JK vill skydda privatlivet i ny lag”, artikel publicerad 2006-04-09, från <http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=834105> (2006-05-22)

TV4:s hemsida

<http://www.tv4.se>

<http://tv4.se/nyheter/454575.html> (2006-05-05)

Övrigt material

Bergström, Sture, Håstad, Torgny, Lindblom, Per Henrik, Rylander Staffan:
Juridikens termer, Almqvist och Wiksell, åttonde upplagan, Falköping 1998

Den svenska pressens historia, band III 1897-1945

Rättsfallsförteckning

Europadomstolens domar

P4 Hele Norge ASA mot Norge, dom den 6 maj 2003
von Hannover mot Tyskland, dom den 24 juni 2004
Z mot Finland, dom den 25 februari 1997

Svenska rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1991 s.155

Regeringsrätten

RA 1990 ref. 47

Svea hovrätt

RH 2002:39

Svensk myndighetspraxis

JO

JO 1974 s.107

Opinionsuttalanden

Pressens Opinionsnämnd

Exp nr 42/1983 Aftonbladet

Exp nr 65/2004 Dagens Nyheter

Exp nr 94/2004 Expressen

Exp nr 11/2005 Hallandsposten

Exp nr 37/2005 Blekinge Läns Tidning

Exp nr 62/2005 Aftonbladet